

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

EGLĖ TAMULEVIČIŪTĖ

BENDRIEJI TEISĖS PRINCIPAI KAIP
TARPTAUTINĖS TEISĖS ŠALTINIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Dr. Regina Valutytė

Vilnius 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

BENDRIEJI TEISĖS PRINCIPAI KAIP
TARPTAUTINĖS TEISĖS ŠALTINIS

Tarptautinės teisės magistro baigiamasis darbas

Konsultantas:

Prof. dr. Justinas Žilinskas

2010 12

Vadovė

Dr. R. Valutytė

2010 12

Recenzentas

Prof. dr. Saulius Katuoka

2010 12

Atliko

E. Tamulevičiūtė

Stud. Nr. 83822

2010 12

Vilnius 2010

TURINYS

TURINYS	3
ĮVADAS	4
1. BENDRŪJŲ TEISĖS PRINCIPŲ SAMPRATA IR BRUOŽAI.....	8
1.1 Termino „bendrieji teisės principai“ formavimosi raida	8
1.2 Bendrųjų teisės principų samprata	12
1.2.1. Bendrųjų teisės principų kilmė	13
1.2.2. Sąvokų “bendrieji teisės principai, “bendrieji tarptautinės teisės principai” ir “pagrindiniai tarptautinės teisės principai” atskyrimas.....	15
1.2.3. Elgesio taisyklės tapimas bendruoju teisės principu.....	17
1.2.4. Bendrųjų teisės principų santykis su kitais tarptautinės teisės šaltiniais	20
1.2.5. Termino “civilizuotos tautos” samprata.....	23
1.3 Bendrųjų teisės principų reikšmė ir funkcijos	27
2. Atskirų bendrųjų teisės principų vaidmuo tarptautinėje teisėje.....	31
2.1 Sąžiningumo (good faith) principas.....	31
2.1.1. Sąžiningumo principo turinys	31
2.2 Teisingumo (equity) principas	39
2.2.1 Teisingumo principo taikymas tarptautinėje teisėje	39
2.2.2 Teisingumo principo samprata Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje.....	46
IŠVADOS	51
Literatūros sąrašas.....	53

IVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas.

Iki Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo teismo (toliau NTTTT) statuto priėmimo 1920 m., bendrieji teisės principai nebuvo įvardijami kaip esantys tarp pagrindinių tarptautinės teisės šaltinių – iš statuto rengimo protokolų matyti, jog tuo metu bendrųjų teisės principų aiškus įvardijimas kaip tarptautinės teisės, ir vieno iš Teismo taikomų šaltinių buvo laikomas naujove bei buvo bijomasi jog valstybės dar nėra jai pasirengusios¹. Tarptautinio Teisingumo teismo (toliau TTT) statuto 38 str.², kuris plačiai žinomas, kaip autoritetingiausia tarptautinės teisės šaltinių sistemos formuluotė, nustato, jog Teismas spęsdamas ginčus taiko:

1. ir bendrąsias, ir specialiąsias tarptautines konvencijas, nustatančias taisykles, kurias aiškiai pripažįsta nesutariančios valstybės;
2. tarptautinį paprotį, kaip įrodymą visuotinės praktikos, pripažintos teisine norma;
3. civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus;
4. atsižvelgdamas į 59 str. nuostatas, teismo sprendimus ir skirtingų tautų viešosios teisės aukščiausios kvalifikacijos specialistų doktriną, kaip pagalbines priemones teisės normoms nustatyti.

Dar 1951 m. gegužės 28 d. TTT atskirojoje nuomonėje padaryta išvada, jog „principai, glūdintys Chartijoje, civilizuotų tautų yra pripažįstami kaip privalomi narėms net be įprastinių įsipareigojimų. Numatyta, kad Chartijos taikymo sritis būtų universali“³. Kaip žinome TTT statusas yra Chartijos dalis, taigi galima sakyti, jog statute numatyti tarptautinės teisės šaltiniai yra universaliai pritaikomi ir bendri visoms tautoms.

Dabartinė tarptautinė visuomenė yra didelių ir reikšmingų įvykių liudininkė. Kuriasi naujos tarptautinės organizacijos, besiplečiant tarptautinei prekybai, besivystant laisvam žmonių judėjimui, esant aktyviai įvairių žmonių, organizacijų, valstybių tarpusavio sąveikai, išskyla naujų tipų problemų, atsiranda naujų paprotinių taisyklių, vos ne kasdien sudaromos

¹ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 18]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_D/D_proceedings_of_committee_annexes_16june_24july_1920.pdf p. 294.

² Statute of the International Court of Justice. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 18] <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>

³ *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide*. Advisory Opinion of 28 May 1951. „The principles underlying the Convention are recognised by civilised nations as binding on States even without any conventional obligation. It was intended that the Convention would be universal in scope.” [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 18]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/12/4285.pdf>

naujos tarptautinės sutartys, taisomos senosios. Tarptautinė teisė yra ypatinga teisės sistema, kurioje nėra įstatymų, čia teisės normos tampa galiojančiomis tarptautinės teisės subjektams, kuomet jie išreiškia aiškų savo sutikimą vadovautis šiomis normomis sudarydami sutartis, arba savo elgesiu praktiškai patvirtindami jog tam tikra paprotinė elgesio taisyklė yra privaloma⁴. Dėl tarptautinių sutarčių ir tarptautinio papročio, kaip tarptautinės teisės šaltinių reikšmės neabejojama, tačiau tarptautinės sutartys ir paprotys negali visada suspėti su tarptautinių santykių raida. Todėl šiuo metu, kuomet tarptautinė teisė vystosi itin dideliu tempu, ypač didelė reikšmė atitenka civilizuotų tautų pripažintiems bendriesiems teisės principams kaip tarptautinės teisės šaltiniui, jų dėka, iškilus situacijoms, kuomet nėra teisės normų ar papročio, kuriuos galima būtų pritaikyti, ginčai nelieka neišspręsti⁵. Pastaruoju metu, nemažai autorių⁶ iškėlė naujų „civilizuotų tautų pripažintų bendrųjų teisės principų“ sąvokos aiškinimo problemų. Dominuojantis požiūris, jog sąvoka „civilizuotos tautos“ yra pasenusi ir neatitinkanti nūdienos reikmių⁷ sulaukė kritikos – teigiama jog „civilizacijos standartas“ grįžo⁸. Šių idėjų šviesoje, reikia išsiaiškinti naująją civilizuotų tautų pripažįstamų bendrųjų teisės

⁴ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 117.

⁵ Harris D.P. *Carrying a Good Joke Too Far: Trips and Treaties of Adhesion* // 27 University of Pennsylvania Journal of International Economic Law 681 [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2010 05 31] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB96272173514156&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=Harris++Carrying+a+Good+Joke+Too+Far%3a+Trips+and+Treaties+of+Adhesion&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT1836563514156&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁶ Wilke, C. *Reconsecrating the Temple Of Justice: Invocations of Civilization and Humanity in the Nuremberg Justice Case* // 24 NO. 2 Can. J.L. & Soc'y 181 [interaktyvus]. 2009, [žiūrėta 2010 05 17]

http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=16.+Wilke+C.+Reconsecrating+the+Temple+Of+Justice%3a+Invocations+of+Civilization+and+Humanity+in+the+Nuremberg+Justice+Case&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT8315858372175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000; Buss, A. *The Preah Vihear Case and Regional Customary Law* // Chinese J. Int'l L. 9(1), 111-126 [interaktyvus]. 2010, [žiūrėta 2010 05 29]

http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=andreas++buss+the+preah+vihear+case&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT143711328295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000; Pendas, D.O. *Sharpening the Cutting Edge of International Human Rights Law: Unresolved Issues of War Crimes Tribunals Symposium Article. "The Magical Scent OF the Savage": Colonial Violence, the Crisis of Civilization, and the Origins of the Legalist Paradigm of War* // 30 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. 29, 29 [interaktyvus]. 2007, [žiūrėta 2010 05 29]

http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=devin+pendas+sharpening+the+cutting+edge+of+international+law&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT6840933478295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000 ir kt.

⁷ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. p. 122.

⁸ Olmsted, M. *Are Things Falling Apart? Rethinking the Purpose and Function of International Law* // 27 Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev. 401, 401 [interaktyvus]. Summer 2005, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB858110208295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=olmsted+are+things+falling+apart+rethinking+the+purpose+of+the+international+law&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT2684744268295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

principų sąvoką, juo labiau, kad tarptautiniuose teismuose vis dažniau yra vadovaujama bendraisiais teisės principais⁹.

Bendrųjų teisės principų tema Lietuvos teisinėje literatūroje nėra plačiau nagrinėta, trūksta išsamesnės būtent bendrųjų teisės principų sampratos ir praktinio taikymo analizės. Autoriai, rašydami apie tarptautinės teisės šaltinius, kalba apie bendruosius teisės principus labai glaustai, išskirdami tik bendriausius bruožus. Užsienio autoriai šią temą gvildena plačiau, tačiau analizės, konkrečiai sukoncentruotos ties bendraisiais teisės principais, kuri svarbi siekiant pažinti tarptautinę teisę, nėra. Taigi, galima teigti, jog šis darbas yra naujo pobūdžio tyrimas, analizuojantis bendruosius teisės principus kaip savarankišką tarptautinės teisės šaltinį.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė. Dabartinėje visuomenėje, kur tarptautiniai santykiai yra įgavę itin didelę reikšmę, svarbu žinoti ir suprasti tarptautinės teisės šaltinius. Tyrimas padės išsiaiškinti bendrųjų teisės principų sampratą bei su ja susijusias problemas, atskleisti aktualiausias bendrųjų teisės principų praktinio taikymo teismuose problemas ir galėtų būti naudingas tiek tarptautinės teisės studentams, tiek besidomintiems tarptautinės teisės šaltiniais ir jų problematika.

Šio **darbo tikslas** – ištirti bendrųjų teisės principų, kaip savarankiško tarptautinės teisės šaltinio, vietą tarptautinės teisės šaltinių sistemoje, bei jų taikymo teismų praktikoje probleminius aspektus.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą bus sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti bendrųjų teisės principų sąvokos formavimosi raidą, išsiaiškinti šios sąvokos prasmę.
2. Atskleisti bendrųjų teisės principų vietą tarptautinės teisės šaltinių sistemoje, bei jų santykį su kitais tarptautinės teisės šaltiniais.
3. Remiantis tarptautinių teisminių institucijų jurisprudencija išanalizuoti teisingumo ir sąžiningumo principų (kaip bendrųjų teisės principų, kurių itin didelė reikšmė pripažįstama tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje teisėje) turinį.

Darbo hipotezė – bendrieji teisės principai yra savarankiškas tarptautinės teisės šaltinis, egzistuojantis nepriklausomai nuo kitų tarptautinės teisės šaltinių.

Tyrimo šaltiniai ir metodai.

⁹ Raimondo F. O. General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals. – Boston: Leiden, 2008. p. 8.

Magistro baigiamajame darbe remiamasi šiais šaltiniais:

1. tarptautiniais teisės aktais – Jungtinių Tautų Chartija, Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės ir kt. Šie šaltiniai pasitarnavo atskleidžiant bendrųjų teisės principų sąvoką ir vietą tarptautinės teisės šaltinių sistemoje;
2. tarptautinių teisminių institucijų – TTT, Europos Sąjungos Teisingumo teismo, kitų teismų jurisprudencija bei tarptautinių arbitražų,- praktika. Ja naudojamosi tiriant pasirinktų bendrųjų teisės principų praktinį taikymą, bei atskleidžiant jų turinį ir reikšmę tarptautinėje teisėje;
3. užsienio ir lietuvių autorių mokslinės literatūros darbais tarptautinės teisės šaltinių bei bendrųjų teisės principų tematika.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą ir išspręsti išsikeltus uždavinius, bus naudotasi šiais empiriniais ir teoriniais tyrimo metodais:

1. istoriniu-lyginamuoju metodu. Šis metodas naudojamas siekiant atskleisti kokiomis aplinkybėmis ir kaip tarptautinėje teisėje atsirado bendrųjų teisės principų sąvoka, kokia forma egzistavo bendrieji teisės principai iki juos įvardijant NTTTT statute, kaip pasikeitė jų reikšmė, taikymas po šio įvykio taip pat palyginti dabartines bendrųjų teisės principų taikymo tendencijas su jų taikymu praeityje;
2. loginiu-analitiniu. Šis metodas taikytas siekiant atskleisti bendrųjų teisės principų turinį, rašant apibendrinimus ir darant išvadas;
3. analizės metodas pasitelktas tiriant surinktą literatūrą ir išskiriant atskirus bendrųjų teisės principų bruožus.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, susidedanti iš dviejų pagrindinių dalių:

i. pirmojoje yra nagrinėjama bendrųjų teisės principų formavimosi raida, aplinkybės, lėmusios jų susiformavimą. Aptariama „civilizuotų tautų“ samprata ir tam tikras principo virsmas bendruoju teisės principu. Taipogi yra analizuojamos bendrųjų teisės principų funkcijos, jų vieta ir santykis su kitais tarptautinės teisės šaltiniais;

ii. Antrojoje yra analizuojami pasirinkti, itin didelę reikšmę tarptautinėje teisėje turintys - teisingumo bei sąžiningumo bendrieji teisės principai. Analizuojamos šių principų sampratos, turinys, bei taikymas tarptautinėje teisėje;

Darbas baigiamas išvadomis ir literatūros sąrašu.

1. BENDRŪJŲ TEISĖS PRINCIPŲ SAMPRATA IR BRUOŽAI

1.1 Termino „bendrieji teisės principai“ formavimosi raida

Kaip ir visų kitų sąvokų, bendrųjų teisės principų kaip tarptautinės teisės šaltinio, sąvoką geriausia pradėti tyrinėti nuo jos formavimosi istorinės raidos. Susipažįstant su sąvoka reikia pažinti jos raidą, tai, kaip ji formavosi, kokiomis sąlygomis ir dėl kokių priežasčių atsirado. Istorija apima visus reiškinių pasikeitimus bei padeda pažinti patį reiškinį „giliau“. Būtent toks pažinimas gali padėti plačiau suvokti sąvokos taikymą ir sampratą dabarties sąlygomis.

Iki šiol nėra sutariama dėl bendrųjų teisės principų sąvokos kilmės, jų egzistavimo bei reikšmės iki NTTTT statuto priėmimo. Kai kurie autoriai neigia bendrųjų teisės principų buvimą tarptautinės teisės šaltiniu iki 1920 m. NTTTT statuto priėmimo ir netgi abejoja jo, kaip savarankiško teisės šaltinio egzistavimu XXI a.¹⁰. Tokias savo mintis autoriai grindžia idėja, jog tarptautinės teisės šaltiniu gali būti tik tai, dėl ko yra konkrečiai susitarta tarp valstybių, taigi jeigu konkrečiame susitarime yra numatyta, jog tam tikromis aplinkybėmis bus taikomi tam tikri principai, tai tokiu atveju jie žinoma ir bus teisės šaltiniu, tačiau tik tiems konkrečioms santykiams, ir šių principų taikymas gali būti grindžiamas tik tuo konkrečiu susitarimu tarp valstybių¹¹. Tokios nuomonės laikėsi buvusios Sovietų Sąjungos bei Kinijos (Maoizmo laikotarpiu)¹² autoriai.

Vis dėlto, šią nuomonę reikėtų laikyti pasenusia ir paneigta nemažos dalies autoritetingų autorių, iš kurių visų pirma galima būtų paminėti V.D.Degan'ą¹³, kuris savo darbe gan plačiai atskleidžia bendrųjų teisės principų kaip tarptautinės teisės šaltinio

¹⁰ Tunkin, G. I. *Theory of International Law*. - Harvard University Press, 1974. p. 190 – 204. ; Herczegh, G. *General principles of law and the international legal order*. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969. p. 97.

¹¹ Dixon M. *Textbook on International Law*. – Oxford : Oxford University Press, 2005. p. 38.; Tunkin, G. I. *Ibid.*; Kelsen H. *Principles of International Law*. - The Lawbook Exchange, Ltd., 2003. p. 393.

¹² Kim, S. S. *The Development of International Law in Post-Mao China: Change and Continuity* // 1 J. Chinese L. 117 [interaktyvus]. 1987, [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=development+of+international+law+in+post-mao+china+kim&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT584791222175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

¹³ Degan, V.D. *Sources of International Law*. - Martinus Nijhoff Publishers, 1997. p. 31-55.

egzistavimą dar Viduramžiais, atranda jų užuomazgas Tomo Akviniečio darbuose, aptaria jų santykį su teisiniu pozityvizmu 19 a. O. Raimondo neseniai išleistame darbe¹⁴ taip pat nagrinėja bendrųjų teisės principų egzistavimą iki 1920 m. bei teigia, jog dar iki 1920 m. statuto priėmimo (kaip pavyzdys pateikiama 1861m. *Affaire Yuille, Shortridge et Cie* byla) bendrieji teisės principai gana dažnai buvo taikomi tarptautiniuose arbitražuose, kuomet tam tikro santykio nereguliuodavo nei tarptautinės sutartys, nei tarptautinė paprotinė teisė. Pasak mokslininko, tie principai paprastai būdavo išvedami iš Romėnų teisės¹⁵. Mokslininkas pateikia keletą pavyzdžių iš ankstyvųjų tarptautinių arbitražų praktikos, iš kurių matyti, jog tuo metu (maždaug 1845-1912 m.) tarptautiniai arbitražai bendruosius teisės principus laikė papildomu tarptautinės teisės šaltiniu, išvestu iš nacionalinių Europos valstybių teisės sistemų bei Romėnų teisės¹⁶.

Bendrųjų teisės principų sąvoką galima dažnai rasti vartojamą tarptautinių arbitražų, veikusių iki 1920 m., bylose. Antai *American Electric and Manufacturing Co.* byloje¹⁷ Jungtinių Valstijų įmonės American Electric and Manufacturing co. ieškinyje prieš Venesuelą dėl žalos, patirtos Venesuelos karinių pajėgų vykdomų bombardavimų metu, atlyginimo argumentuojant, jog Venesuela yra atsakinga už įmonės patirtą žalą, buvo teigiama, kad sutarties tarp American Electric and Manufacturing co. ir Venesuelos sąlygos visiškai atitinka bendruosius teisės principus bei pačią tarptautinę teisę. Taipogi šioje byloje buvo pabrėžta, jog bendrieji teisės principai nenumato valstybės atsakomybės už žalą, padarytą su konfliktu nesusijusių asmenų nuosavybei, kai ji atsitiktinai atsiranda dėl vykdomų karinių operacijų¹⁸.

Bendrųjų teisės principų sąvoka taip pat vartota eilėje tarptautinių sutarčių. Pvz. 1794 m. tarptautinėje sutartyje tarp Jungtinių Valstijų ir Britanijos Karalienės („Draugystės, prekybos ir navigacijos“ sutartyje)¹⁹ net keletą kartų minimi tokie principai kaip teisėtumo ir teisingumo („...prisiekiau sąžiningai, kruopščiai, nešališkai ir atidžiai išnagrinėti, kad pasiekčiau geriausią sprendimą, remdamasis teisėtumu ir teisingumu, spręsti visus tokius ieškinius.“;

¹⁴ Raimondo F. O. *General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals*. – Boston: Leiden, 2008. p. 8 – 17.

¹⁵ Raimondo F. O. *op. cit.* p. 9.

¹⁶ Raimondo F. O. *General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals*. [interaktyvus] 2002. [žiūrėta 2010 07 23] <http://dare.uva.nl/document/53312> p. 40.

¹⁷ *American Electric and Manufacturing Co.* (U.S. – Venezuela. M.C.C. 1903). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 04]. http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_IX/306-310.pdf

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Treaty of Amity, Commerce and Navigation between His Britannic Majesty and the United States of America. 19 November 1794. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 14] <http://www.lexrex.com/enlightened/laws/jaystreaty.html>

„...jie [tarptautiniai arbitražai] priims sprendimus atitinkamiems ieškiniams, atsižvelgdami į tam tikras vertingas bylas, į teisėtumą ir teisingumą, bei į tautų teisę).

Nederėtų pamiršti ir to, jog 1920 m. Patariamąjį Teisininkų Komitetą, kūręsio NTTTT statutą, nariai sutiko su nuomone, jog tam tikri principai yra bendri visoms tautoms ir tai anaipol nėra nauja idėja tarptautinėje teisėje: ji per ilgus metus patvirtinta daugelyje tarptautinių arbitražų sprendimų²⁰.

Teisininkų komitete, kūrusiame NTTTT statuto 38 straipsnį, įvardijantį teisės šaltinius, kuriuos galėtų ir turėtų taikyti Teismas, buvo atstovaujama dviems pagrindinėms teisės sistemoms – kontinentinei (atstovavo baronas E.E.F.Descamps‘as iš Belgijos) ir bendrosios teisės (atstovavo lordas W.G.F.Philimore‘as iš Jungtinės Karalystės, E. Root‘as iš Jungtinių Valstijų).

Atėjus eilei svarstyti Teismo taikytinų teisės šaltinių klausimą, Komiteto pirmininkas E.E.F.Descamps‘as, turėdamas mintyje prigimtine teisę²¹, pasiūlė jog teisėjas sprenddamas ginčą teisme turėtų remtis šiais šaltiniais:

1. tarptautinėmis sutartimis;
2. tarptautiniu papročiu;
3. civilizuotų tautų teisinės sąmonės pripažįstamomis tarptautinės teisės taisyklėmis (angl. *the rules of international law as recognised by the legal conscience of civilised nations*);
4. tarptautine jurisprudencija, kaip priemone taikyti ir vystyti tarptautinei teisei²².

Aptardami šį pasiūlymą, Komiteto nariai dėl pirmų dviejų šaltinių praktiškai neturėjo jokių prieštaravimų, tačiau trečiosios dalies formuluotė pasirodė neaiški ir diskutuotina. Komiteto narys, amerikietis E.Root pareiškė, jog nesupranta tikslios 3 dalies reikšmės, ir kėlė klausimą, ar ši dalis nurodo į „kažką, kas buvo pripažinta, tačiau neturi apibrėžto teisinio pobūdžio“. E.Root suabejojo, ar valstybes galima priversti atiduoti savo ginčus spęsti Teismui, kuris įgyvendins ne tik teisę, bet ir tai, kas yra civilizuotų žmonių sąmonė, tuo išreiškdamas

²⁰ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 18]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_D/D_proceedings_of_committee_annexes_16june_24july_1920.pdf p. 316.

²¹ Brownlie I. *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press Inc., Sixth Edition. 2003. p. 16

²² *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. *op. cit.*, p. 306.

savo nuogaštavimą, jog didelių naujovių įvedimas gali sulaikyti valstybes nuo pritarimo Statuto projektui. Be to, E.Root pareiškė, jog teisės principai apskritai yra skirtingi visose valstybėse.

W.G.F.Phillimore'as pritarė E.Root'ui bei išreiškė nuomonę, jog į tarptautinio papročio terminą įeina ir tarptautinės teisės taisyklės, pripažintos civilizuotų tautų teisės sąmonės, ir tarptautinė jurisprudencija, ir vėliau siūlė trečiąją dalį pakeisti nurodant į „tarptautinės teisės taisykles, nesvarbu iš kokių šaltinių jos yra kilusios“.

Tolesnėje diskusijoje E.E.F.Descamps'as, atsakydamas E.Root'ui, pareiškė, jog E.Root'o nuomonė dėl teisės principų skirtingumo visose valstybėse iš dalies yra teisinga, bet tik ta dalimi, kuri yra susijusi su antraeiliais principais, jog „daug teisės principų yra skirtingai vartojami skirtingose valstybėse, tačiau esminis teisingumo ir neteisybės suvokimas yra giliai įspaustas kiekvieno žmogaus širdyje ir tai geriausiai yra išreiškiama civilizuotų tautų teisinėje sąmonėje“²³. Taigi, E.E.F.Descamps'as nurodė, jog teisingumo suvokimas yra bendra visų žmonių savybė, ir esama tam tikrų principų, kurie yra bendri ne tik vienai tautai ar valstybei, bet apskritai visoms civilizuotoms tautoms. Atsakydamas į De Lapradelle iškeltus klausimus jis pažymėjo, jog bendrieji teisės principai, apie kuriuos čia kalbama, „yra tie, kurie yra priimti visų tautų *in foro domestico*“²⁴ ir taipogi paaikšino, jog bendrieji teisės principai, kuriuos jis turi galvoje, yra „tam tikros teisinės maksimos“²⁵.

Patariamąjį Komiteto dalyviai daug diskutavo dėl to, ar bendruosius teisės principus įvardijant kaip tarptautinės teisės šaltinį, teisėjui nesuteikiama pernelyg didelė laisvė spręsti, ar tam tikros elgesio taisyklės yra ar nėra teisės šaltinis – buvo bijoma, jog taip teisėjas gali praktiškai bet kurią elgesio taisyklę vertinti kaip tarptautinės teisės normą, remdamasis savo subjektyvia nuomone. E.E.F. Descamps'as teigė, jog jo pasiūlymas ne tik kad nesuteikia per daug laisvės teisėjams darant sprendimą, bet dar ir suvaržo juos, neleidžiant jiems per daug pasikliauti savo subjektyvia nuomone. Kiti, atvirkščiai, manė, jog tokių normų įvardijimas kaip tarptautinės teisės šaltinių, taikomų teisme, yra ypač reikalingas tam, kad nebūtų situacijų, kuomet kilus ginčui negalint pritaikyti jokių tarptautinių sutarčių ir papročio, byla tiesiog būtų neišsprendžiama. Norvegijos atstovas F.Hagerup pareiškė savo nuomonę, jog naujasis Teismas neturėtų būti apribotas taikyti tik pozityviosios teisės šaltinius, kadangi tokiu atveju jis negalėtų

²³ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. *op. cit.*, p. 310.

²⁴ *Ibid.*, p. 335.

²⁵ *Ibid.*

prisidėti prie tarptautinės teisės raidos²⁶. E.E.F.Descamps'o pasiūlytas variantas su tarptautinės teisės taisyklėmis (arba kaip Statuto parengiamuosiuose darbuose dar yra kalbama – principais) būtent ir atlieka šią funkciją (bet ne tik šią vieną funkciją) – užpildo galimas tarptautinės teisės spragas.

Galutiniam straipsnio pakeitimui, kuris kaip ir pirminis jo variantas pabrėžė visų išvardytų tarptautinės teisės šaltinių autonomiškumą (nebuvo pritarta E.Root nuomonei, jog „tarptautinės teisės taisyklės“ pripažintos civilizuotų tautų teisės sąmonės, įeina į tarptautinio papročio terminą), pritarė beveik visas Komitetas taip pat ir pats E.E.F. Descamps'as. Italijos atstovas M.A.Ricci-Busatti, prieštaravo šaltinių išvardijimui vienas po kito, bei apgailestavo, jog naujai suformuluotame 3 punkte nebuvo konkrečiai paminėtas teisingumo principas, kuris, jo manymu, ne visada yra tas pats kas teisė²⁷ (tačiau straipsnio pakeitime, jo paties pateiktame Komiteto susirinkime, šis principas nebuvo aiškiai įvardytas²⁸). Taipogi, Prancūzijos atstovas A.de Lapradelle pastebėjo, jog 3 punkte žodžiai „civilizuotų tautų“ yra nereikalingi, kadangi taip susidaro išpūdis, jog teisė reiškia civilizaciją²⁹.

Taigi priimdamas būtent šią straipsnio formuluotę, Komitetas norėjo įtvirtinti porą dalykų, pirma – kad sutartys ir tarptautinė teisė nėra pakankami tarptautinės teisės šaltiniai ir kad reikalingas papildomas tarptautinės teisės šaltinis; antra – kad Teismas negali veikti visiškai laisvai darydamas sprendimus, jis yra susaistomas teisės principų³⁰.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti jog akivaizdu, kad bendrieji teisės principai kaip tarptautinės teisės šaltinis gyvavo daug anksčiau nei buvo priimtas NTTT statutas. Tuo tarpu pats 38 Statuto straipsnis tik patvirtino egzistuojančią praktiką. O šio straipsnio kūrėjai laikė bendruosius teisės principus autonomišku teisės šaltiniu, nepriklausomu nuo sutartinės ar paprotinės teisės, be abejo labai svarbiu, nesant tam tikram teisiniam santykiui tinkamos taikyti tarptautinės sutarčių ir paprotinės teisės, bei padedantis šiuos du teisės šaltinius interpretuoti.

1.2 Bendrųjų teisės principų samprata

²⁶ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920 p. 338.

²⁷ *Ibid.*, p. 332.

²⁸ *Ibid.*, p. 351.

²⁹ *Ibid.*, p. 335.

³⁰ *Ibid.*, p. 310.

1.2.1. Bendrųjų teisės principų kilmė

Įdomią mintį yra išreiškęs G.J.H.Hoof, nurodydamas, jog „teigti, kad 38str 1d. 3p. nėra be prasmės, nėra tas pats kaip sakyti, jog jo prasmė yra visiškai aiški“³¹. Taigi norint geriau suprasti šio teisės šaltinio esmę, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti jo sąvokos prasmę.

Pasak B.Cheng, nemaža dalis autorių laikosi nuomonės, jog sąvoka „bendrieji teisės principai“ nurodo pirmiausia į bendruosius tarptautinės teisės principus ir tik papildomai į principus paplitusius įvairiose nacionalinėse teisės sistemose, tuo tarpu, kai kiti atvirkščiai teigia, jog būtų buvę visiškai nereikalinga NTTTT Statutui reikalauti Teismą taikyti tarptautinės teisės principus, taigi ši nuostata gali reikšti tik principus atsirandančius nacionalinėse teisės sistemose³². Taigi esant tokiam nuomonių skirtingumui ir painiavai, derėtų išsiaiškinti, kokia yra bendrųjų teisės principų kilmė – ar tai principai kylantys tik iš tarptautinių teisinių santykių specifikos, ar tie, kurie kyla daugelyje nacionalinių teisės sistemų.

Dalis autorių³³ teigia, jog nacionalinė teisė ir tarptautinė teisė yra absoliučiai skirtingi dalykai, kaip yra ir skirtingos įvairių valstybių nacionalinės teisės sistemos, todėl negali būti kalbos ne tik apie tam tikrą tarptautinės teisės principų kilmę nacionalinėse teisės sistemose, bet ir apie jų vienodą supratimą įvairiose valstybėse.

G.Herczegh savo monografijoje teigia, jog bendrieji teisės principai apskritai nėra tarptautinės teisės šaltinis, tačiau nepaisant to, jis pripažįsta principų, kylančių iš nacionalinės teisės, taikymą tarptautiniuose ginčiuose analogijos būdu, bet tik jei tarptautinės sutartys ar paprotinė teisė tai numato³⁴. Taigi jau ir šis pozityvistinis požiūris, išreiškia tam tikrą idėją, jog bendrieji teisės principai (kai, pagal šį autorių, juos galima taikyti), yra kylantys iš nacionalinės valstybių teisės.

Taipogi, kai kurie autoriai išskiria jog yra dviejų tipų bendrieji teisės principai – tie, kurie yra kilę iš nacionalinių teisės sistemų, ir tie, kurie yra kilę tiesiogiai tarptautinėje teisėje, iš jos specifikos³⁵. Kaip aiškina G.J.H.Hoof³⁶, jau W.D.F.Philimore'as teigė, kad bendrieji teisės principai, yra tie, kurie yra priimti visų valstybių nacionalinėse teisės sistemose, taigi išseitu, jei tam tikras principas yra vartojamas daugelyje valstybių, jis potencialiai gali tapti

³¹ Hoof G.J.H. *Rethinking the Sources of International Law*. - Brill Archive, 1983. p. 133.

³² Cheng, B. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals/ by Bin Cheng ; with a Foreword by Georg Schwarzenberger*. - Cambridge: Cambridge University Press, 1994. p. 2.

³³ Degan, V.D. *op. cit.*, p. 69.; Tunkin, G. I. *op. cit.*, p. 194.

³⁴ Herczegh, G. *General principles op. cit.*, p. 97.

³⁵ Tunkin, G. I. *op. cit.*, p. 194.; Hoof G.J.H. *op. cit.*, p. 145.

³⁶ Hoof G.J.H. *op. cit.*, p. 140.

bendruoju teisės principu. Tačiau tai, kad tam tikras principas yra visų valstybių (daugelio) nacionalinėse teisinėse sistemose, automatiškai jo tarptautinės teisės principu nepaverčia, kadangi, pasak G.J.H.Hoof, ne visi principai, tinkantys nacionalinėse teisės sistemose yra tinkami ir tarptautinei teisei³⁷. Tos pačios nuomonės laikosi ir G.Gaja³⁸, nurodydamas, jog principai, kurie yra bendri daugelyje valstybių, nebūtinai bus ir tarptautinės teisės dalimi. Kaip pagrindinę šio reiškinių priežastį autorius nurodo tarptautinės teisės ir nacionalinių teisės sistemų skirtingumą, dėl kurio dažnai nėra tinkama nacionalinės teisės principus inkorporuoti tarptautinėje teisėje. Tačiau, pasak mokslininko, jeigu principas egzistuoja tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėse teisės sistemose, yra labai tikėtina, jog šio principo kilmė yra būtent nacionalinėje teisėje.

Įdomios pozicijos laikosi R.Jefferies. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statute įvardijamus „civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus“, mokslininkė tiesiogiai sutapatina su nacionaline teise, įvardydamą, jog TTT svarstydamas bylas atsižvelgia į tarptautines sutartis, tarptautinį paprotį ir nacionalinę valstybių teisę³⁹. Nuomonė yra tikrai įdomi, tačiau kritikuotina – bendrieji teisės principai, net jei ir kilę iš nacionalinių teisės sistemų, yra daug siauresnė sąvoka nei nacionalinė valstybių teisė.

TTT ir NTTT bylose taip pat atsispindi tam tikras požiūris į bendrųjų teisės principų kilmę, pvz. *Factory at Chorzow*⁴⁰ sprendime Teismas net keletą kartų remdamasis bendraisiais teisės principais teigia, jog: „principas, kad viena Šalis negali pasinaudoti tuo, jog kita Šalis neįvykdė savo įsipareigojimų arba nesinaudojo teise dėl žalos atlyginimo, jeigu pirmoji Šalis neteisėtai sutrukdė įvykdyti tuos įsipareigojimus, bei kreiptis į tribunolą, yra bendrasis teisės principas, pripažintas tarptautinio arbitražo praktikos bei nacionalinių teismų“. Matome, jog aiškinantis tam tikro principo reikšmę ir kilmę yra remiamasi ir nacionalinių teismų praktika. Taipogi, šioje byloje teismas parodė, jog aiškinantis tam tikro bendrojo teisės principo prasnę

³⁷ Hoof G.J.H. *op. cit.*, p. 40.

³⁸ Gaja, G. *General Principles of Law* // Max Planck Encyclopedia of Public International Law: General principles of law. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 31] http://www.mpepil.com/subscriber_article?id=/epil/entries/law-9780199231690-e1410

³⁹ Jefferies, R. *The Equitable Application of International Law: Revised Principles for a Solution to the Maasai Land Dispute* // 37 Arizona State Law Journal L.J. 973 [interaktyvus]. 2005, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB7734192012197&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=The+Equitable+Application+of+International+Law%3a+Revised+Principles+for+a+Solution+to+the+Maasai+Land+Dispute&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT50950282012197&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁴⁰ *Case concerning the Factory at Chorzow* (Germany v. Poland), P.C.I.J. (ser. A09). Judgment of 26 July 1927. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie/A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Compotence_Arret.pdf

galima analizuoti ne tik tarptautinių arbitražų, ir tarptautinių teismų, bet ir nacionalinių teismų sprendimus. Panašių teiginių galima rasti ir daugelyje kitų NTTTT ir TTT bylų⁴¹.

Apibendrinant galima teigti, jog bendrųjų teisės principų kilmė turėtų būti siejama su nacionalinėmis valstybių teisės sistemomis. „Civilizuotų tautų pripažinti bendrieji teisės principai“ pirmiausia turi išsivirti daugelio valstybių nacionalinėse teisės sistemose, tapti bendru, plačiai paplitusiu, vienodai suprantamu daugumos valstybių principu. Išsivirtinę nacionalinės teisės sistemose, šie principai įgauna tam tikrą pagrindą – galimybę, tapti bendroju teisės principu. Taigi teiginys, jog bendrųjų teisės principų kilmė sietina su nacionalinėmis teisės sistemomis, turėtų būti laikomas teisingu.

1.2.2. Sąvokų „bendrieji teisės principai“, „bendrieji tarptautinės teisės principai“ ir „pagrindiniai tarptautinės teisės principai“ atskyrimas

Nagrinėjant bendrųjų teisės principų sąvoką iškyla klausimas, ar terminai „bendrieji teisės principai“ ir „bendrieji tarptautinės teisės principai“ yra sinonimai, ar reiškia absoliučiai skirtingus dalykus? Iš pirmo žvilgsnio skirtumas gali pasirodyti nereikšmingas ir nedidelis.

Kai kurie autoriai reiškia nuomonę, jog bendrieji teisės principai ir bendrieji tarptautinės teisės principai yra beveik sutampančios sąvokos⁴². Štai M.Dixon teigia, jog galimas ir toks variantas, jog sąvoka „bendrieji tarptautinės teisės principai“, įeina į „bendrųjų teisės principų“ pagal TTT statuto 38 str. prasmę, sąvoką, bei išskiria, jog pagrindinis skirtumas tarp šių sąvokų yra tas, jog bendrieji tarptautinės teisės principai yra išskirtinai tarptautinio pobūdžio, dėl savo taikymo srities, principai⁴³.

⁴¹ *Mavrommatis Palestine Concessions* (Greece v. UK), P.C.I.J. (ser. A. No. 2) Dissenting Opinion by M. Moore 1924. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_02/08_Mavrommatis_en_Palestine_Opinion_Moore.pdf *Lighthouses case* (France v. Greece), P.C.I.J. (ser. A/B. No. 62). Separate Opinion by M. Séfériadčs 1934. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_62/03_Affaire_des_phares_Opinion_Seferiades.pdf

⁴² Mads, A.; Zleptnig, S. *Proportionality: WTO Law: in Comparative Perspective* // 42 Tex. Int'l L.J. 371, 371, [interaktyvus] Summer 2007. [žiūrėta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB54749511712139&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.08&method=WIN&action=Search&query=general+principles+of+law+general+principles+of+international+law&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT86979531912139&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁴³ Dixon M. *Textbook on International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. p. 40.

Visgi dauguma autorių⁴⁴ sutaria, jog šie terminai, kad ir panašūs, bet reiškia skirtingus dalykus – „bendrieji teisės principai“ reiškia principus, kurie yra kildinami iš nacionalinių teisės sistemų, kai tuo tarpu „bendrieji tarptautinės teisės principai“ reiškia principus, kurie yra išvesti tik iš tarptautinių sutarčių arba iš tarptautinės paprotinės teisės, t.y. – konkrečiai iš tarptautinės teisės specifikos. Štai I.Brownlie, savo darbe teigia, jog sąvoka „bendrieji tarptautinės teisės principai“ gali reikšti tiek tam tikras paprotinės teisės taisykles, tiek bendruosius teisės principus TTT statuto 38 str. 1. d. prasme, tiek loginius pamastymus, išvedamus iš teismų sprendimų. Kaip bendrųjų tarptautinės teisės principų pavyzdžius mokslininkas pateikia suverenių valstybių lygybės, vidaus jurisdikcijos, jūrų nepriklausomumo ir kitus principus⁴⁵.

Taigi bendrieji tarptautinės teisės principai – tai tam tikros taisyklės išvestos tarptautinėje teisėje iš daugybės papročių, sutarčių normų, ir taikomi ilgesnį ar trumpesnį laiko tarpą (tarptautinės teisės principui, kaip ir papročiu susiformuoti reikia laiko) tarptautinėje teisėje. Galima netgi teigti, jog bendrieji tarptautinės teisės principai netgi nėra tam tikrą teisinę galią turintys šaltiniai, o tik deklaratyvaus pobūdžio normos, elgesio standartai kurie gali būti išvedami iš sutarties ar papročio apibendrinant tam tikras jų nuostatas, kai tuo tarpu bendrieji teisės principai, (TTT statuto 38 str. 1 d. prasme) yra realiai veikiantis, autonomiškas tarptautinės teisės šaltinis.

Panaši sąvoka, susijusi su aukščiau aptartosiomis, yra „pagrindiniai tarptautinės teisės principai“. Ji iš principo mažai tesiskiria nuo bendrųjų tarptautinės teisės principų sąvokos, tiesiog yra šiek tiek siauresnė, kadangi pagrindiniai tarptautinės teisės principai – tai būtent svarbiausi tarptautinės teisės principai. Pagrindiniai tarptautinės teisės principai, tai tam tikros elgesio taisyklės, nuorodos, ar tam tikrą tarptautinės teisės kryptingumą skatinantys aukštesnio lygio matai, kurių pagalba gali būti aiškinamos tarptautinės teisės normos, kadangi jie atspindi tarptautinės teisės tikslus⁴⁶. Pagrindinių tarptautinės teisės principų pavyzdinį sąrašą galima rasti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje⁴⁷, kurioje kaip pagrindiniai tarptautinės teisės principai minimi:

⁴⁴ Cassese, A. *International Law*. - Oxford: Oxford University Press, 2005. p. 188.; Shabtai, R. *International Law at a Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne*. - Martinus Nijhoff Publishers, 1989. p. 773.

⁴⁵ Brownlie I. *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press Inc., Sixth Edition. 2003. – p. 18.

⁴⁶ Cassese, A. *Op. cit.* p. 188.

⁴⁷ *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. United Nations General Assembly*. 24 October 1970. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 13]. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>

1. Jėgos nenaudojimo principas
2. Taikaus ginčų sprendimo principas
3. Nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principas
4. Valstybių pareigos bendradarbiauti viena su kita remiantis JT Chartija principas
5. Vienodo žmogaus teisių lygybės ir apsisprendimo principas
6. Suverenių valstybių lygiateisiškumo principas
7. Prisiimtų įsipareigojimų sąžiningas įgyvendinimas.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, jog aptartosios trys sąvokos - bendrieji teisės principai, bendrieji tarptautinės teisės principai ir pagrindiniai tarptautinės teisės principai yra tarpusavy glaudžiai susijusios, tačiau netapačios sąvokos. Bendrieji teisės principai TTT statuto 38 str. 1.d. prasme – tai autonomiškas tarptautinės teisės šaltinis, normos, pripažintos daugumos valstybių nacionalinėse teisės sistemose. Bendrieji tarptautinės teisės principai – tai iš tarptautinių sutarčių ir papročio išvedamos deklaratyvaus pobūdžio normos, skirtos pačios tarptautinės teisės tikslų, siekių išskėlimui, o pagrindiniai tarptautinės teisės principai – tai svarbiausieji iš tarptautinės teisės principų.

1.2.3. Elgesio taisyklės tapimas bendruoju teisės principu

Taigi, kaip jau buvo aptarta, bendrieji teisės principai kyla iš nacionalinės teisės sistemų. Tam tikro principo pripažinimas daugumoje nacionalinių teisės sistemų yra vienas svarbiausių aspektų, nustatant ar konkretus principas yra bendrasis teisės principas. Ir nors bendrieji teisės principai yra pripažintas tarptautinės teisės šaltinis, lieka neaišku, kurie principai gali vadintis bendraisiais teisės principais, ir kaip jais tampama.

D.P.Edelman teigia, jog teisinis principas tampa galiojančiu bendruoju teisės principu, jeigu valstybės nepriklausomai viena nuo kitos taiko panašius teisės principus nacionalinėje aplinkoje, kadangi nepriklausomai viena nuo kitos taikydamos tuos pačius principus jos tarsi kartu sutinka būti apribotas tų principų ir tarptautinėje teisėje⁴⁸. D.Harris teisės principų

⁴⁸ Edelman, D. P. *It began at Brooklyn: Expanding Boundaries for First-Year Law Students by Internationalizing the Legal Writing Curriculum* // 27 Brook. J. Int'l L. 415 [interaktyvus]. 2002, [žiūrėta 2010 05 17]

tampimą bendraisiais aiškina tiesiogiai remdamasis TTT statuto 38 str., t.y. nurodo, jog tam tikras principas tampa bendroju teisės principu, kuomet būna pripažintas ir vartojamas daugelyje valstybių, taip pat teigia, jog principas nebūtinai turi būti pripažįstamas viso pasaulio valstybėse⁴⁹.

Žinoma, reikalauti visuotinio pripažinimo būtų nerealu, tačiau visgi reikėtų pastebėti jog D.Harris kiek per siaurai žiūri į tapsmą bendroju teisės principu. Principo platus paplitimas nacionalinėse valstybių teisės sistemose dar nereiškia jog jis taps ar galėtų tapti bendroju teisės principu⁵⁰. Tai, be abejo, yra viena iš sąlygų ir jeigu valstybės tam tikrą principą taiko savo vidaus teisėje, tai, esant atitinkamai situacijai, šis principas galėtų būti taikomas ir šių valstybių tarpusavio santykiuose. Bet, kaip teigia V.D.Degan – principai, pretenduojantys tapti bendraisiais teisės principais, be plataus paplitimo nacionalinėse teisės sistemose turi pasižymėti ir kita savybe – jie turi būti tinkami, galimi pritaikyti ir „tarptautinėje, transnacionalinėje ir viršnacionalinėje“ teisėje⁵¹. Kaip teisėjas M.C.Chagla pareiškė atskirojoje nuomonėje *Right of Passage* byloje – „tarptautinės teisės principas gali būti importuojamas iš nacionalinės valstybių teisės, kuomet šis principas yra visuotinai pripažįstamas [daugelio valstybių nacionalinėje teisėje], ir tas principas nesusikerta su jokia tarptautinės teisės taisykle“⁵².

Pasak F.O.Raimondo, tarptautiniai teismai, sprenddami, kurie teisės principai gali būti laikomi bendraisiais teisės principais, turi šias galimybes: atsižvelgti į tarptautinių teismų ir tribunolų sprendimus, arba, jeigu tinkamų tarptautinių teismų ir tribunolų sprendimų nėra, ar tarptautinis teismas pasirenka jais nesiremti - pasinaudoti lyginamąja teise⁵³.

http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=It+Began+At+Brooklyn%3a+Expanding+Boundaries+For+First-Year+Law+Students+By+Internationalizing+The+Legal+Writing+Curriculum&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT6324441322175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁴⁹ Harris D. P. *Carrying a Good Joke Too Far: Trips and Treaties of Adhesion* // 27 University of Pennsylvania Journal of International Economic Law 681 [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2010 05 31]

http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB96272173514156&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=Harris++Carrying+a+Good+Joke+Too+Far%3a+Trips+and+Treaties+of+Adhesion&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT1836563514156&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁵⁰ Degan, V.D. *op. cit.*, p. 103; *Erdemović case* (Prosecutor v. Dražen Erdemović), International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Judgement of 7 October 1997. Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. <http://secnet069.un.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-adojcas971007e.pdf>.

⁵¹ Degan, V.D. *op. cit.*, p. 103

⁵² *Right of Passage over Indian Territory*. (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Chagla. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/docket/files/32/2239.pdf>

⁵³ Raimondo F. O. *General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals. op. cit.* p.48.

Taigi, atsižvelgiant į skirtingų mokslininkų nuomones, galima išskirti tokias sąlygas, kurioms esant tam tikras nacionalinės teisės principas gali būti laikomas taipogi ir bendruoju teisės principu:

1. Principo pripažinimas daugumoje pasaulio valstybių (nėra būtinas visuotinis, t.y. pripažinimas visose pasaulio valstybėse). Principas turi būti pripažintas ir vertinamas kaip itin svarbus ne tik daugelyje valstybių, bet taipogi turi būti taikomas ir skirtingų teisinių sistemų valstybėse, pvz. tiek bendrosios teisės sistemoje, tiek kontinentinėje teisės sistemoje, tiek ir islamo teisėje. T.y. negali būti taip, kad tam tikras principas, pripažįstamas tik kontinentinės teisės valstybių, būtų laikomas bendruoju teisės principu. Jo taikymo paplitimas turi būti platesnis.
2. Principo skelbiamų vertybių universalumas ir svarbumas. Principai turi apimti ne tik plačią taikymo sritį, t.y. kad skelbiamos vertybės būtų pripažįstamos daugumoje valstybių, bet ir savo turiniu turi būti itin kryptingi bei reikšti universalias, reikšmingas visai tarptautinei visuomenei idėjas. Pačio principo prasmė, t.y. jo turinys, tarptautinėje teisėje ir nacionalinėje teisėje gali ne visiškai sutapti, bet tas skirtumas neturėtų būti didelis;
3. Principo pritaikomumas, tinkamumas taikyti tarptautinėje teisėje. Principas, kuris galbūt yra puikiai veikiantis nacionalinėje teisėje, ne visada veiks tarptautinėje teisėje, čia pasireiškia principo prisitaikymo galimybės, jo lankstumas, kuris yra bene svarbiausia aplinkybė aiškinantis, ar tam tikras principas gali būti taikomas tarptautiniuose santykiuose;
4. Principo atitikimas tarptautinei teisei. Tai suderinamumas su tarptautinės teisės aktais, papročiu, ir su pačios tarptautinės teisės tikslais.

Taigi apibendrinant galima pasakyti, tam, kad taptų bendruoju teisės principu, nacionalinės teisės principas turi būti priimtas ir taikomas daugelyje pasaulio valstybių (ko gero neįmanomas taikymas visose valstybėse), ir pagal savo funkcinį pobūdį tinkamas naudoti tarptautinėje teisėje. Taigi tam tikro nacionalinės teisės principo šansai tapti bendruoju teisės principu tarptautinėje teisėje labai priklauso nuo jo atitikimo tarptautinės teisės specifikai laipsnio.

1.2.4. Bendrųjų teisės principų santykis su kitais tarptautinės teisės šaltiniais

Kaip minėta anksčiau, NTTTT statuto 38 str. iš principo neįvedė nieko naujo tarptautinėje teisėje, tik išskirstė tarptautinės teisės šaltinius į tris kategorijas – tarptautines sutartis, tarptautinį paprotį ir bendruosius teisės principus⁵⁴. Būtent tokia tvarka statute šie šaltiniai ir yra išdėstyti. Visų pirma, kyla klausimas, ar tai kaip jie yra išdėstyti NTTTT statute rodo šių šaltinių hierarchiją.

Nors pats Statutas niekur konkrečiai neįvardija, ar minėtieji šaltiniai turėtų būti taikomi hierarchiškai pagal tai, kaip išdėstyti straipsnyje, šiuo, kaip ir daugeliu kitų klausimų, susijusių su bendraisiais teisės principais, įvairūs autoriai pasisako labai skirtingai. Galima išskirti dvi nuomonių kategorijas. Vieni mokslininkai teigia, kad straipsnis būtent ir nurodo šaltinių hierarchiją⁵⁵, kiti – jog visi šie šaltiniai yra vienodos svarbos ir jų išdėstymas straipsnyje neturi nieko bendro su hierarchija⁵⁶.

Tradiciškai bendrieji teisės principai buvo laikomi papildomais tarptautinės teisės šaltiniais, jokiū būdu ne labiau autoritetingais negu tarptautinės sutartys ir paprotys⁵⁷. Jų papildomumas buvo tokio pobūdžio, kad konkrečiu atveju nesant tinkamų taikyti tarptautinių sutarčių normų ar papročio, teismai turi dar vieną šaltinį – bendruosius teisės principus. Tačiau, kaip teigia F.O.Raimondo, nereikėtų kreiptis tik į bendruosius teisės principus, jei toje situacijoje „spragas“ galima užpildyti loginėmis išvadomis, kylančiomis iš egzistuojančių tarptautinės teisės taisyklių, ar pagal analogiją joms⁵⁸. Taigi, perfrazavus autoriaus mintį, išeitu, jog tarptautiniai teismai pirmiausia turi ieškoti iš tarptautinių sutarčių arba tarptautinio papročio išvedamų taisyklių, ir tik tada, kuomet tai nepadės, kreiptis į bendruosius teisės principus.

⁵⁴ Cheng, B. *op. cit.*, p. 22.

⁵⁵ Walker, G. K. *Sources of International Law and the Restatement (Third), Foreign Relations Law of the United States* // 37 *Naval L. Rev.* 1, 1 [interaktyvus]. 1988, [žiūrėta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB3067321914165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=sources+of+international+law+restatement+walker&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT7814101014165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁵⁶ Cheng, B. *op. cit.*, p. 22.

⁵⁷ Raimondo F. O. *op. cit.*, p. 46.; Akehurst M.; Malanczuk, P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. - Vilnius: Eugrimas, 2000. p. 89.

⁵⁸ Raimondo F. O. *op. cit.* p. 46.

Tačiau visgi nemaža dalis autorių teigia, jog bendrieji teisės principai, net ir būdami papildomo tipo tarptautinės teisės šaltinis, gali būti taikomi vienu metu (kartu) su tarptautinėmis sutartimis ir tarptautiniu papročiu, t.y. vienas kitą papildyti, štai teisėjas Fernandes'as „*Right of pasage over Indian territory*“ byloje, cituodamas A.Verdross, pareiškė nuomonę, jog „bendrieji teisės principai yra pagrindas tarptautinei sutarčių ir paprotinei teisei, kurios dažniausiai kaip tik ir yra susikristalizavę, sukonkretėję bendrieji teisės principai“⁵⁹, bei pridūrė, kad „TTT Statuto teikiama pirmenybė tarptautinėms sutartims ir tarptautiniam papročiu, o ne bendriesiems teisės principams, jokiu būdu nereiškia, jog negalima vienu metu taikyti bendrųjų teisės principų ir kitų dviejų šaltinių... dažnai būna, jog sprendimui, priimamam pagal tam tikrą tarptautinę sutartį ar paprotinę normą, reikia pagrindimo bendraisiais teisės principais“⁶⁰. O kaip teigia B.Cheng, nėra nieko, kas galėtų apsaugoti nuo to, jog šios trys šaltinių kategorijos vienu metu nebūtų teisėjo galvoje, ir netgi turėtų būti, kadangi jo užduotis yra atrasti kurios iš šių taisyklių (ar visos kartu) yra tinkamos konkrečios bylos sprendimui⁶¹. Taigi tarptautiniai teismai turėtų ne tik ieškoti tinkamų tarptautinių sutarčių normų ir tarptautinio papročio, bet taipogi ir bendrųjų teisės principų, kad atitinkamoje byloje galėtų taikyti juos visus kartu (jei įmanoma), kad visi šie šaltiniai, susiliedami į bendrą visumą, padėtų pasiekti teisingiausią sprendimą.

Neretai pasitaiko nuomonių, kad jeigu bendrųjų teisės principų pobūdis yra papildomas, t.y. subsidiarus tarptautinių sutarčių ir tarptautinio papročio atžvilgiu, tai kartu reiškia ir tam tikros hierarchijos buvimą tarptautinės teisės šaltinių sistemoje. Pvz. M.Akehurst teigia, kad esant aiškiam konfliktui tarp šaltinių, sutartys turėtų vyrėti papročio atžvilgiu, o paprotys – bendrųjų teisės principų atžvilgiu⁶².

Visgi tokiam požiūriui, autorės manymu, nereikėtų pritarti. Tarptautinės teisės šaltiniai sudaro bendrą visumą, iš kurios negalima išskirti vieno šaltinių kaip viršesnių ar svarbesnių nei kiti, laikoma, jog visos tarptautinės teisės normos (sutartys, paprotys, principai) kyla iš vieno šaltinio – valstybės sutikimo, taigi tarp jų tiesiog negali būti jokios hierarchijos ir jos visos turi tokį patį privalomumą⁶³. Tokios nuomonės laikosi ir G.Gaja, kuris teigia, jog net jeigu

⁵⁹ *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Fernandes (translation). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/docket/files/32/4547.pdf> p. 137.

⁶⁰ *Ibid.* p. 140.

⁶¹ Cheng, B. *op. cit.*, p. 23.

⁶² Akehurst M.; Malanczuk, P. *op. cit.*, p. 56.

⁶³ Pauwelyn, J. *Conflict of norms in public international law: how WTO law relates to other rules of international law.* - Cambridge University Press, 2003. – 522 p.

bendrujų teisės principų pagrindinė funkcija yra spragų užpildymas, jų pobūdis ne visada yra subsidiarus, o kai kurie šių principų išvis neturi subsidiaraus pobūdžio⁶⁴. Be to, autorius pateikia įdomią mintį, jog būtų neteisinga teigti, jog sutartys ir paprotys visada vyrauja bendrujų teisės principų atžvilgiu, mat taip nutinka tik tuomet, kai tiek bendrieji teisės principai, tiek sutartys ir papročiai reguliuoja tą patį dalyką, tačiau net ir tada bendrasis teisės principas gali įtakoti tai, kaip bus taikoma sutartis ar paprotys, ir tokiu atveju net galima būtų teigti, jog principas vyrauja sutarties atžvilgiu⁶⁵.

NTTT statuto kūrėjai taipogi buvo skirtingos nuomonės, kaip reikėtų išspręsti tarptautinės teisės šaltinių, minimų 38 str., hierarchijos problemą. E.E.F.Descamps'as siūlė minėtus šaltinius taikyti išvardyta tvarka, t.y. jog išdėstymo straipsnyje tvarka atspindėtų ir šaltinių hierarchiją⁶⁶. Tačiau su šiuo požiūriu griežtai nesutiko A.Ricci-Busatti ir F.Hagerup. Jų nuomone, vadovaujantis esminiu teisės principu *lex specialis derogat legi generali*, hierarchija tarp minėtųjų šaltinių negalima. Mokslininkų teigimu, tarptautinė sutarčių ir paprotinė teisė yra *lex specialis*, o bendrieji teisės principai – *lex generalis*, taigi hierarchijos tarp šaltinių nustatymas prieštarautų galimybei taikyti visus tris šaltinius vienu metu⁶⁷. Be to, W.D.F.Phillimore'o nuomone, tvarka, pagal kurią išdėstyti šaltiniai, turi tik vieną prasmę – ji atspindi loginę tvarką, eiliškumą, pagal kurią šie šaltiniai turėtų atsirasti teisėjo sąmonėje⁶⁸. Autorės manymu, reikėtų pritarti teiginiui jog tarptautinės teisės šaltiniai nėra įtvirtinti hierarchijos pagrindu, o sudaro darnią šaltinių visumą vienas kitą papildydami.

Žinia, jog ilgą laiką tarptautinėje teisėje vartojami teisės principai, tampa ir paprotinės teisės dalimi, be to jie gali būti įtvirtinami ir tarptautinėmis sutartimis. Tačiau nederėtų manyti, jog tokiu būdu jie praranda savo, kaip bendrujų teisės principų pobūdį, greičiau jau tampa dviejų ar net ir trijų tarptautinės teisės šaltinių dalimi⁶⁹. Yra nemažai tokių bendrujų teisės principų, kurie būdami itin universalūs, yra plačiai paplitę praktiškai visose teisinėse sistemose, valstybių tarptautinėje praktikoje, bei ne kartą įtvirtintų tarptautinėmis sutartimis, kartais netgi teigiama, jog jie pagrįsti „prigimtinu teisingumu“ bendru visoms teisinėms sistemoms. Iš tokių principų galima būtų paminėti teisingumo, sąžiningumo, proporcingumo principus, principus *pacta sunt servanda* ir kt. NTTT Statuto parengiamuosiuose darbuose be jau minėtųjų principų,

⁶⁴ Gaja, G. *op. cit.*,

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Procès-Verbaux of the Proceedings of the CAommittee. June 16th – July 24th 1920. op. cit.*, p. 306.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 337.

⁶⁸ *Ibid.*, p.333.

⁶⁹ Degan, V.D. *op. cit.*, p. 74.

galima atrasti ir daugiau pavyzdžių, grįstų teisine logika – principas jog tai kas neuždrausta, yra leidžiama, principas, jog abi pusės teisme turi teisę būti išklaustytos, *lex specialis generalibus derogat, contra proferentem*⁷⁰. Tarp bendrųjų teisės principų yra ir principas, nurodantis pareigą atlyginti nuostolius, kaip pasekmę kilusią iš neteisėtų veiksmų⁷¹. Nemaža, gal net daugiausia principų, kurie prigijo tarptautinėje teisėje, atėję iš nacionalinių teisės sistemų, kurie apima tokias sritis kaip įrodymų pateikimas, jurisdikcijos ir apskritai procedūrinius klausimus, pvz.: *nemo iudex in causa sua*⁷², *res judicata* ir kt.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog tarptautinės teisės šaltinių sistemoje nėra tokios aiškios hierarchijos sistemos kaip nacionalinėse teisės sistemose. Visi tarptautinės teisės šaltiniai gali būti taikomi vienu metu ir vienas kitą papildo. Tačiau pats šaltinių išvardijimas TTT Statute – sutartys, paprotys ir bendrieji teisės principai – nereiškia jų hierarchijos.

1.2.5. Termino „civilizuotos tautos“ samprata

Itin daug įtemptų ginčų ir diskusijų kelia terminas „civilizuotos tautos“. Dauguma šiuolaikinių teisine tematika rašančių autorių yra linkę šį terminą laikyti atgyvenusiu, nebetinkančiu dabartinei tarptautinei visuomenei. Pavyzdžiui V.Vadapalas šią nuorodą į „civilizuotas tautas“ atmeta kaip pasenusią⁷³. Tos pačios nuomonės laikosi ir M.Akehurst ir P.Malanczuk, teigdami, vietoj sąvokos „civilizuotos“ derėtų vartoti „taiką mylinčios“, kadangi visos tautos dabar yra laikomos „civilizuotomis“⁷⁴.

Visgi pastaruoju metu atsiranda vis daugiau autorių, kurie pasisako prieš pripažintų teisine tematika rašančių autorių nuomonę, jog „civilizuotų tautų“ sąvoka yra atgyvenusi, bei bando atsakyti į klausimą, ką apskritai reiškia tautos civilizuotumas, dažnai įvardydami jį kaip besitęsiantį procesą, kuris negali turėti pabaigos, taigi kuris ir laikui bėgant nepraranda savo aktualumo, tik įgauna kitą išvaizdą⁷⁵.

⁷⁰ *Procès-Verbaux of the Proceedings of the CAommittee. June 16th – July 24th 1920. op. cit., p.335.*

⁷¹ *Case concerning the Factory at Chorzow (Germany v. Poland), P.C.I.J. (ser. A. No. 9). Judgment of 26 July 1927.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Competence_Arret.pdf

⁷² *Mosul Boudary Case (Iraq v. Turkey) P.C.I.J. (ser. B. No 12) 1925.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_12/01_Article_3_du_traite_de_Lausanne_Avis_consultatif.pdf

⁷³ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 122.

⁷⁴ Akehurst M., Malanczuk P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. - Vilnius: Eugrimas, 2000. p. 78.

⁷⁵ Audi, A.K. *Iraq's New Investment Laws and the Standard of Civilization: a Case Study on the Limits of International Law* // 93 Geo. L.J. 335, 335 [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-

Sąvoka „civilizacija“ kildinama iš lotynų kalbos žodžio „*civis*“, kuris reiškė „nebarbarišką žmogų“⁷⁶. Žodis „civilizacija“ pradėtas naudoti ir greitai išpopuliarintas Prancūzų Revoliucijos 18 a. vid. Prancūzų kalboje terminas „*civilisation*“ išreiškė progreso ir žmonijos tobulumo, kolektyvinio žmonijos pasiekimo, kaip visuotinai pripažįstamo fakto, idėją. Taigi pagrindinis žodis įvardijantis „civilizacijos“ esmę būtų „progresas“. Progresas ankstyvaisiais laikmečiais siejosi su krikščionybe. Krikščionybė vienijo tautas, o tai suteikė joms galią. Krikščionys save laikė esančius aukštesniame civilizacijos lygmenyje nei kitatikiai. Krikščionybė siejosi ir su tam tikra visuomenine tvarka, ji gana griežtai reguliavo žmonių gyvenimus, juos įvesdama į tam tikrą ritmą, sukaustydama taisyklėmis, elgesio normomis⁷⁷. Žmonės, nepaklūstantys toms normoms, galėjo būti tik „laukiniai“, „necivilizuoti“. Krikščionių valstybės, plėšė ir pavergdavo nekrikščioniškas tautas, bet vėlgi, jos turėjo puikų pasiteisinimą - juk tos tautos buvo „laukinių“, „necivilizuotų“, galima sakyti, kad net mažai žmoniškumo turinčios tautos, o krikščionys jas pavergdami netgi darė tam tikrą „paslaugą“ – suteikė joms galimybę priartėti prie europiečių kultūros (visiškai susilyginti su europiečiais jie negalėjo, mat buvo laikomi žemesniais, o juk ir Europiečių išsivystymo lygis nestovi vietoje). Štai kad ir H.Wheaton savo darbe išskiria, jog būtent krikščioniškos Europos ir Amerikos valstybės yra civilizuotos ir teisė, reguliuojanti santykius tarp jų, yra visiškai kitokio pobūdžio, negu reguliacinė sistema, kuri yra naudojama tarp musulmoniškų valstybių, bei tarp krikščioniškų ir musulmoniškų valstybių, laikydamas būtent krikščioniškąją tarptautinę teisę aukštesniu teisiniu dariniu⁷⁸. Taipogi H.Wheaton, išskirdamas būtent Krikščioniškąją tarptautinę teisę, kildina ją iš Grocijaus laikų, kuomet tam tikri tarptautinės teisės pagrindai, susilieję kartu su krikščionybe bei riteriškumu, komerciniu ir literatūriniu bendravimu, tarsi

[JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=ala+audi+iraq/s+new+investment+laws&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_ORYRLT1265021538295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=inlith2-000](http://www.jstor.org/stable/743133)

⁷⁶ Sauer E. *Universal Principles in International Law* // Transactions of the Grotius Society, Vol. 42, Problems of Public and Private International Law, Transactions for the Year 1956, pp. 181-191 [interaktyvus]. 1956, [žiūrėta 2010 05 31] <http://www.jstor.org/stable/743133>

⁷⁷ Olmsted, M. *Are Things Falling Apart? Rethinking the Purpose and Function of International Law* // 27 Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev. 401, 401 [interaktyvus]. Summer 2005, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB858110208295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=olmsted+are+things+falling+apart+rethinking+the+purpose+of+the+international+law&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_ORYRLT2684744268295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=inlith2-000

⁷⁸ Wheaton, H. *Elements of International law: with a sketch of the history of the science.* – Carey, Lea & Blanchard, 1836. - 375 p. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 21]. http://books.google.com/books?id=umued5KGUSAC&printsec=frontcover&dq=intitle:elements+intitle:of+intitle:international+intitle:law+inauthor:wheaton&hl=en&ei=cUBHTIO_OMek4Qb40bTZCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false p. 45.

sujungę Krikščioniškąsias Europos valstybes į vieną šeimą⁷⁹. Visame savo darbe autorius civilizuotumą ir tarptautinę teisę neabejotinai tapatina su krikščionybe, taip neigdamas universalios tarptautinės teisės idėją, ir duoda suprasti, jog tam tikros tautos, kurios yra žemesnio civilizacijos lygio (be abejonių - nekrikščioniškos tautos) negali būti (Europos) tarptautinės teisės subjektais⁸⁰. Panašios nuomonės laikosi ir J.Lorimer, kuris teigia, jog „laukiniai“ ir „civilizuoti“ žmonės turi skirtingas teises ir pareigas⁸¹, bei neigia, jog tarptautinė teisė gali egzistuoti ankstyvosiose civilizacijos stadijose.

I.Kantas, kaip prigimtinės teisės teorijos šalininkas, įvardijęs žmogų, kaip tikslą, bet ne priemonę, mokęs apie žmogaus vidinę laisvę, kurio idėjos iki šiol yra ypač svarbios žmogaus teisių teisei, yra rašęs ir „civilizacijos“ tematika. Veikale „Į amžinąją taiką“⁸², I.Kantas neslėpdamas paniekos kalba apie „laukinių žmonių polinkį į laisvę, nesuvaržytą įstatymais“. Necivilizuoti žmonės I.Kantui, tai nenorintys gyventi pagal savo pačių (ir pagal kitų) nustatytą teisinę tvarką, kuriems „beprotiška“ (t.y. tokia, kuri nėra trupučio nepanaši į Vakarų valstybių santvarkas) laisvė yra svarbiau už „protingai“ (t.y. pagal Vakarų valstybių modelį) nustatytą tvarką. Galima teigti, jog dėl šio laisvės troškimo ir nevaržymo savęs atitinkamomis teisinėmis priemonėmis, Kantas neatitinkančias Vakarų valstybių modelio tautas laiko žemesnėmis. Tai puikiai iliustruoja šie jo žodžiai „laikome tą jų palinkimą į laisvę žiaurumu, nekultūringumu ir gyvulišku negerbimu žmoniškumo“. Tuo metu buvo paplitęs tautų rūšiavimas į civilizuotas, pusiau civilizuotas ir necivilizuotas (dar vadinamos laukinėmis, barbariškėmis, primityviomis)⁸³.

Civilizuotomis tautomis buvo laikomos tos, kurios galėjo garantuoti pagrindines teises užsienio valstybių piliečiams, turėjo aiškia valstybinę santvarką su biurokratiniu aparatu, veiksnia vyriausybe ir krašto apsaugos sistema, turėjo vakarų valstybių stiliaus teisės sistemą, laikėsi tarptautinės teisės normų ir buvo pripažįstamos kitų civilizuotų valstybių⁸⁴. Tai, be

⁷⁹ Wheaton, H. *op. cit.*, p. 45.

⁸⁰ *Ibid.* p. 46.

⁸¹ Lorimer, J. *The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities.* – New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2005. p. 13.

⁸² Kant I. *Perpetual Peace.* - Filiquarian Publishing, LLC., 2007, p. 17.

⁸³ Mozaffari, M. *Globalization and Civilizations.* London: Routledge, 2002. p. 31.

⁸⁴ Fidler D. P. *The Return of the Standard of Civilization* // 2 Chi. J. Int'l L. 137 [interaktyvus]. Spring 2001, [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=the+return+of+the+standard+of+the+civilization&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT4622233262175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

abejo, labai apribojo tokių „civilizuotų“ valstybių skaičių, kadangi būti civilizuotu, reiškė perimti vakarų valstybių modelį⁸⁵.

Vėlesniais laikais, krikščionybės skleidimą pakeitė kolonizacija, moraliniu požiūriu kaip ir anksčiau teisinama civilizacijos skleidimu. Dėl šio, civilizacijos skleidimo, proceso, daugybė tautų buvo pasmerktos ilgam sąstingui, o atgavus nepriklausomybę – kraštutinių pažiūrų (charizmatiškų, stiprių asmenybių valdomų) partijų valdžiai, kuri (vėlgi remiama, slaptai ar atvirai, galingųjų valstybių) atnešė valstybėms tik chaosą ir vargus (Irako pavyzdys).

Taigi, civilizacijos sąvoka pamažu įgudavo vis kitokį atspalvį. Kaip jau minėta, pirmiausia civilizacija siejosi su krikščionybe. Vėliau – su stiprios teisinės valstybės buvimu. Pasaulyje vykstant kardinaliems pokyčiams – po dviejų pasaulinių karų, šaltojo karo (taip aiškiai atskyrusio Rytus nuo Vakarų, kurie būtent yra siejami su civilizacija), atsiradus terorizmo grėsmei, Vakarų valstybės vėl diktuoja naują civilizuotos tautos sąvoką. Dabar, galbūt net konkrečiai neįvardijant termino „civilizuota“, o pasinaudojant kitais terminais (šiuolaikinė, moderni), norint būti pripažintu kaip lygiu Vakarų valstybėms, esminis elementas yra demokratija. Nedemokratiška valstybė, Vakarų valstybių požiūriu, negali būti „civilizuota“ (pagal naują civilizacijos reikšmę). Bet demokratijos nepakanka. Valstybė turi būti liberali, atviros rinkos, skatinanti prekybą ir kapitalo judėjimą tarp sienų⁸⁶.

Taigi civilizacijos standartas keitėsi kartu su besikeičiančia visuomene, tačiau esminis jo bruožas, atskyrimas dviejų polių – civilizuota ir necivilizuota (modernu – nemodernu, demokratiška – nedemokratiška), visada būdavo įpintas į jo sąvoką. Kaip jau minėta, kai kurie autoriai norėtų atsisakyti šios sąvokos-standarto, kaip pasenusio, ir galbūt diskriminacinio ar net įžeidžiančio. Tam tikra prasme jie yra teisūs, nes yra nubrėžiama tam tikra riba, barjeras, kuris ne visiems yra įmanomas peržengti. Tačiau pats sąvokos atsisakymas nepakeis egzistuojančių santykių, galbūt tik suteiks jiems naują pavadinimą, seną sąvoką pakeis nauja, bet pats standartas (be abejo besikeičiantis, tačiau vis tiek išlaikantis tam tikrą atskirtį tarp tautų ir valstybių) išliks. Tad, autorės manymu, civilizacijos standarto „išmesti“ kaip pasenusio, nereikėtų; derėtų tik vertinti jį pagal dabartinę situaciją tarptautinėje teisėje.

Apibendrinant galima teigti, jog bendrųjų teisės principų sąvokoje, įtvirtintoje NNTT Statute, esantis „tautų civilizuotumo“ elementas daugelio autorių laikomas pasenusiu ir diskriminaciniu, tačiau vis dar esant tam tikrai (ekonominei ar kitokiai) atskirčiai tarp valstybių

⁸⁵ Olmsted M. *op. cit.*

⁸⁶ Audi A.K. *op. cit.*

šis elementas išlieka, tik yra įvardijamas kitokiais terminais (demokratiškos, ekonomiškai išsivysčiusios ir kt. tautos).

1.3 Bendrųjų teisės principų reikšmė ir funkcijos

Bendrieji teisės principai jau seniai pripažinti kaip atliekantys nemažai svarbių funkcijų tarptautinėje teisėje. Bendrieji teisės principai funkcionavo kaip interpretavimo priemonė tarptautinėms sutartims, kaip elementai, papildantys tarptautinę sutarčių ir paprotinę teisę, leidžiantys tarptautinei teisei vystytis, išlikti dinamiškai, galinčiai reaguoti į besikeičiančias aplinkybes⁸⁷.

Kaip jau minėta anksčiau, NTTTT Statuto kūrėjai, siekdami, kaip minėta aukščiau, kad nebūtų palikta spragų tarptautinės teisės šaltinių sistemoje, kad neiškiltų situacijų, kai tam tikro santykio teismas negali spręsti, nes nėra atitinkamų normų tarptautinėse sutartyse, ar to nereglamentuoja tarptautinis paprotys, į Statutą įtraukė ir bendruosius teisės principus, tikėdamiesi, kad šis žingsnis apsaugos nuo galimų atvejų, kad pozityviosios teisės normų nebuvimas nesąlygotų teisingumo principo pažeidimo⁸⁸.

Bendrieji teisės principai turi tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę, kurie geriausiai atspindi mokslinėje literatūroje įvardijamos bendrųjų teisės principų funkcijos. F.O.Raimondo išskiria tris bendrųjų teisės principų funkcijas – interpretacinę, spragų užpildymo bei teisinio argumentavimo stiprinimo⁸⁹. Analogiška nuomonė buvo pareikšta ir *Perėjimo teisės per Indijos teritoriją* byloje⁹⁰. Dauguma kitų autorių, aiškiai išskirdami spragų užpildymo funkciją, neišryškina kitų bendrųjų teisės principų funkcijų⁹¹. O štai G.J.H.Hoof, pritardamas, jog bendrųjų teisės principų funkcijos pirmiausia apima spragų tarptautinėje teisėje (sutarčių ir papročių) užpildymą, teigia, jog jų praktinė reikšmė nuolat mažėja, lygiai taip pat kaip daugėja tarptautinių sutarčių ir tarptautinės paprotinės teisės⁹². Tačiau pamažu atsiranda ir naujų tarptautinės teisės šakų (pvz. tarptautinė ekonominė teisė, kosmoso teisė ir kt.), kurios dar labai

⁸⁷ Edelman, D. P. *op. cit.*

⁸⁸ *Procès-Verbaux of the Proceedings of the CAommittee. June 16th – July 24th 1920. op. cit.*, p. 318.

⁸⁹ Raimondo F. O. *op. cit.*, p. 7.

⁹⁰ *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Fernandes (translation). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/doCKET/files/32/4547.pdf> p. 140.

⁹¹ Cassese, A. *op. cit.*, p. 188-194.; Gaja, G. *op. cit.*

⁹² Hoof G.J.H. *Rethinking the Sources of International Law.* - Brill Archive, 1983.

mažai yra sureguliuotos tarptautinėmis sutartimis, bei kur dar nėra arba beveik nėra tarptautinių papročių, ir šiose šakose bendrieji teisės principai atlieka itin svarbų vaidmenį.

Taigi derėtų aptarti visas paminėtas bendrųjų teisės principų funkcijas:

1. Interpretacinę (teisinio argumentavimo stiprinimo);
2. Spragų užpildymo (adaptacinę).

1. Interpretacinė, teisinio argumentavimo stiprinimo

Bendrieji teisės principai gali padėti aiškinantis, kaip reikėtų interpretuoti rašytinę teisę. Štai byloje *Siegfried Rauh v Hauptzollamt Nürnberg-Fürth* Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pasisakė, jog „pagal bendrą aiškinimo taisyklę, išvedamą iš normų hierarchijos principo, kuomet tam tikrą Bendrijos [Europos] priemonę reikia interpretuoti, pirmenybė kiek įmanoma turi būti teikiama aiškinimui kuris yra suderinamas su sutartimi ir bendraisiais teisės principais“⁹³. Kaip interpretavimo principai, bendrieji teisės principai leidžia tarptautiniams teisėjams analizuoti ir įvertinti tarptautinius susitarimus, dėl kurių kilo nesutarimai, tarptautinis teisėjas gali remtis bendraisiais teisės principais, interpretuodamas šalių nesutarimus, nustatinėdamas, ar buvo pažeidimas, ar yra reikalingas žalos atlyginimas ir pan. Jie stiprina nuomonę, jog tarptautinė teisė turėtų būti laikoma vientisa sistema, kad kiekvienai situacijai, išskylančiai tarptautinėje teisėje, būtų galima pritaikyti tam tikrą teisės šaltinį, ir kad tarptautiniai tribunolai negalėtų paskelbti *non liquet*⁹⁴. TTT neretai remiasi bendraisiais teisės principais, ieškodamas nurodymų, kaip interpretuoti šalių teises ir pareigas pagal egzistuojančias tarptautines sutartis⁹⁵. Taigi bendrieji teisės principai gana plačiai naudojami kaip priemonė tam tikrų neaiškumų, išskylančių tarptautinių sutarčių (jeigu to negali padaryti principai esantys sutartyse, ar tarptautinis paprotys) ir tarptautinio papročio taikyme išaiškinimui.

2. Spragų užpildymo, adaptacinė

⁹³ *Case C-314/89 Siegfried Rauh v Hauptzollamt Nürnberg-Fürth*. [1991] ECR I-1647. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 11] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61989J0314&lg=en par. 17.

⁹⁴ Hoof G.J.H. *Rethinking the Sources of International Law*. - Brill Archive, 1983.

⁹⁵ *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Chagla. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/docket/files/32/2239.pdf>

Kaip adaptacinės funkcijos dalis bendrieji teisės principai gali papildyti egzistuojančią paprotinę ir konvencinę teisę. Daugeliu atvejų, kuomet sutartys, galbūt, nenumatė ar jose nebuvo įvertintos tam tikros taisyklės, bendrieji teisės principai gali suteikti papildomų nuorodų, kaip tam tikroje situacijoje turėtų būti pasielgta. Bendrieji teisės principai buvo itin svarbūs padedant tarptautinei teisei prisitaikyti prie pasikeitimų, taip leisdami ir sudarydami sąlygas tarptautinei teisei vystytis⁹⁶. Tai tarsi spragų, atsirandančių tarptautinėje teisėje užpildymas. Štai R.S.Barker savo darbe taip ir įvardina bendrųjų teisės principų pagrindinę funkciją, teigdamas, jog tais atvejais, kuomet tarptautinės sutartys ir tarptautinis paprotys nesuteikia teisėjui reikiamų kriterijų, kad jis galėtų išspręsti bylą, teisėjo padėtis tampa labai panaši į įstatymų leidėjo – jis privalo sukurti tam tikrą išeičių, kaip išspręsti lig tol nematytą situaciją, bei įvardija, jog vienintelis skirtumas tarp teisėjo ir įstatymų leidėjo šiuo atveju būna tik tas, jog įstatymų leidėjas turi sukurti bendro pobūdžio taisyklę, o teisėjas – labai konkrečią, tai bylai tinkamą taisyklę⁹⁷. Dažnai įvairūs autoriai, pagrįsdami savo nuomonę dėl bendrųjų teisės principų funkcijų, teigia, jog jau NTTTT statuto rengėjai numatė būtent tokias bendrųjų teisės principų funkcijas⁹⁸, t.y. – kad tarptautiniai teisėjai galėtų įvertinti ir analizuoti tarptautinius susitarimus, dėl kurių būtent ir kilo nesutarimai. Taigi bendrieji teisės principai dažnai tarnauja kaip priemonė užpildyti spragas tarptautinėje sutartinėje teisėje, žinoma jei to negali padaryti principai numatyti pačiose sutartyse, arba tarptautinis paprotys. Štai pvz. *Eastern Extension, Australasia and China Telegraph Company* byloje arbitražas pasisake, jog jų nuomone, “net jeigu ir nebuvo sutarties ir jokios konkrečios tarptautinės teisės taisyklės, suformuluotos kaip visuotinai pripažįstama taisyklė, tinkama bylai dėl kabelių nukirtimo karo veiksmų metu, negali būti teigiama, jog nėra taikytino tarptautinės teisės principo. Tarptautinė teisė, taip pat kaip ir nacionalinės teisės sistemos gali ne visada turėti konkrečių normų

⁹⁶ Tubman, P. *National Jurisprudence in International Tribunals* // 28 N.Y.U. J. Int'l L. & Pol. 115, 115 [interaktyvus]. Fall 1995 - Winter 1996, [žiūrėta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB525721514165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=tubman+national+jurisprudence+in+international+tribunals&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT2589750514165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

⁹⁷ Barker R.S. *The Juridical Technique: Excerpts from Introduction to the Study of Law*. By Eduardo Garcia Maynez // (33d ed., 198 2) 30 U. Miami Inter-Am. L. Rev. 131 (1998). [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 28] http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=_top&origin=Search&mt=314&rltdb=CLID_DB1797313513287&db=WORLD-JLR&fmqv=s&query=%22general+principles+of+law%22+functions&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN10.06&service=Search&rtl=CLID_QRYRLT5475513813287&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rlti=1&eq=search

⁹⁸ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. *op. cit.*, p. 318.

konkrečiai bylai išspręsti, todėl jurisprudencijos funkcija ir yra išspręsti priešingų interesų konfliktą, pasitelkiant bendruosius teisės principus⁹⁹.

Taigi galima būtų padaryti kelias išvadas. Pirmiausia – bendrųjų teisės principų funkcijos ir reikšmė apima ne tik spragų užpildymą, siekiant išvengti *non liquet* situacijų tarptautinėje teisėje – bendrieji teisės principai išreiškia tam tikrus konstitucinės svarbos standartus, pagrindžiančius tarptautinės visuomenės valią, ir suteikia tarptautinei teisei tam tikrą vientisumą ir išbaigtumą. Taipogi bendrieji teisės principai gali turėti labai didelę įtaką aiškinant tarptautines sutartis ir paprotį, nepaisant to ar yra teisės spraga, ar ne.

Apibendrinant šią darbo dalį, galima būtų padaryti tokias išvadas - bendrųjų teisės principų kilmė siejama su nacionalinėmis valstybių teisės sistemomis - principai pirmiausia turi įsitvirtinti daugelio valstybių nacionalinėse teisės sistemose, taip įgydami galimybę tapti bendruoju teisės principu. Reikėtų skirti tris labai panašias, bet netapačias sąvokas - bendrieji teisės principai (autonomiškas tarptautinės teisės šaltinis, normos, pripažintos daugumos valstybių nacionalinėse teisės sistemose), bendrieji tarptautinės teisės principai (iš tarptautinių sutarčių ir papročio išvedamos deklaratyvios normos, iškeliančios tarptautinės teisės tikslus ir siekius) ir pagrindiniai tarptautinės teisės principai (svarbiausieji iš tarptautinės teisės principų). Galimybę tapti bendruoju teisės principu, nacionalinės teisės principas įgyja tuomet, kai yra priimtas ir taikomas daugumoje pasaulio valstybių ir pagal savo funkcinį pobūdį yra tinkamas naudoti tarptautinėje teisėje.

Tarptautinės teisės šaltinių sistemoje nėra hierarchijos - tarptautinės teisės šaltiniai gali būti taikomi kiekvienas atskirai arba visi vienu metu, vienas kitą papildydami. Bendrųjų teisės principų sąvokoje, įtvirtintoje NTTT Statute, esantis „tautų civilizuotumo“ elementas daugelio autorių laikomas pasenusiu ir netgi diskriminuojančiu, bet kadangi vis dar išlieka tam tikra atskirtis tarp valstybių, šio elemento egzistavimo neigti nederėtų. Bendrųjų teisės principų reikšmė apima ne tik spragų užpildymą tarptautinėje teisėje, bet ir aiškinant tarptautines sutartis ir paprotį, nepaisant to ar yra teisės spraga, ar ne.

⁹⁹ *Eastern Extension, Australasia and China Telegraph Company, Ltd.* (Great Britain v. United States). 9 November 1923. Reports of International Arbitral Awards. Volume VI pp. 112-118 http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_VI/112-118_Eastern_Extension.pdf

2. Atskirų bendrųjų teisės principų vaidmuo tarptautinėje teisėje

2.1 Sąžiningumo (good faith) principas

2.1.1. Sąžiningumo principo turinys

Sąžiningumo principas yra taikomas ne tik daugumoje (ar net visose) nacionalinių teisės sistemų bei tarptautinėje teisėje, ne tik santykiuose tarp asmenų, bet ir tarp valstybių. Štai Prancūzijos Civilinio kodekso 1134 str. 1 d. yra numatyta jog „sutartys turi būti vykdomos sąžiningai“¹⁰⁰, arba Vokietijos Civiliniame kodekse – „įsipareigojantis asmuo turi pareigą įvykdyti įsipareigojimus sąžiningai bei atsižvelgiant į įprastą paprotinę teisę“¹⁰¹, praktiškai visų valstybių nacionalinėje teisėje galima rasti nuorodų į sąžiningumo principą. Būtent visuotinis šio principo pripažinimas nacionalinėse teisės sistemose bei platus taikymas tarptautinėje teisėje ir yra geriausias įrodymas to, jog sąžiningumas yra bendrasis teisės principas.

Kaip teigia Tarptautinė Prekybos Organizacija, sąžiningumo principas yra vienu metu ir bendrasis teisės principas, ir bendrasis tarptautinės teisės principas (angl. - a general principle of international law)¹⁰². Laikoma, jog šis principas išreiškia visuotinai pripažįstamas žmonijos vertybes, todėl yra taip plačiai taikomas tarptautinėje teisėje.

Analizuojant nagrinėjamo principo pritaikomumą, reikia pažymėti, jog sąžiningumo principo taikymas kiekvienu atskiru atveju priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių. Sąžiningumas teismų praktikoje vertinamas vadovaujantis dviem kriterijais – objektyviuoju ir subjektyviuoju¹⁰³.

Objektyviaja prasme sąžiningumas reiškia tam tikrą išorinį asmens santykį su realybe - reikalavimą elgtis protingai, rūpestingai, teisingai, laikytis tam tikro elgesio standarto, t.y. asmens tam tikro žinojimo ir jo veiksmų santykis. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas

¹⁰⁰ Prancūzijos Civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 16]. http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm

¹⁰¹ Vokietijos Civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 16]. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html 242 str.

¹⁰² *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*. W.T.O. 12 October 1998. WT/DS58/AB/R. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] <http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/58ABR.DOC>

¹⁰³ Macqueen, H.L. *Good Faith in the Scots Law of Contract: and Undisclosed Principle?* // Hart Publishing, Oxford, 5-37 [interaktyvus] 1999, [žiūrėta 2010 10 10] http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/literature/MacQueen/Good%20Faith.pdf

vertinamas pagal tam tikrą konkrečių faktų ar įvykių žinojimą, ar nežinojimą, asmens santykį su realybe - vertinamos konkretaus asmens subjektyvios galimybės žinoti tam tikrą informaciją ir veikti tam tikru būdu¹⁰⁴.

„Sąžiningumas (nuo žodžio sąžinė) – abstraktus dorovės principas, neturintis tikslaus apibrėžimo, viena iš pamatinių doro elgesio nuostatų, be kitų dalykų apimanti sąžinės klausymąsi ir elgimąsi pagal jos „priesakus“, tiesos sakymą, garbingą elgesį kitų asmenų atžvilgiu ir kt.¹⁰⁵.“ Sąžiningumas, kaip pagrindinis žmogaus gyvenimo principas, apima visas gyvenimo sritis – draugystę, ugdymą, šeimą, verslą, pilietiškumą ir kt., bei yra siektinas idealas teisėje.

Apibrėžti sąžiningumo principą - sunki užduotis. Viena iš šio principo būdingų savybių – sugebėjimas prisitaikyti įvairiose situacijose. Tai yra tam tikra koncepcija, svyruojanti tarp dviejų sąvokų – intuicijos ir moralės, sąžiningumo principas, tai tarsi tam tikro moralės diktuojamo elgesio modelio laikymasis, bet kartu ir tam tikra pareiga. Kartais sąžiningumas yra painiojamas su objektyvumu ir lojalumu. Kai kurie autoriai teigia, jog neįmanoma apibrėžti principo, reikia jį „ilustruoti“ konkrečiais pavyzdžiais išskylančiais praktikoje¹⁰⁶.

Sąžiningumo principo turinio išreikšti tam tikru apibrėžimu, kaip ir surasti tam tikrą sąvoką jo esmės apibūdinimui yra itin sunku. Kaip jau minėta, sąžiningumo principas itin plataus pobūdžio. Geriausiai atskleisti principo turinį galima per tam tikrus reikalavimus, kylančius būtent iš paties minėto principo turinio. Teigiama, jog sąžiningumo principas apima keletą pagrindinių reikalavimų, visų pirma tai yra bendradarbiavimo pareiga, kuri pati būdama gana plataus pobūdžio savo turiniu apima įvairaus bendradarbiavimo atvejus (sudarant, įgyvendinant sutartis; kilus ginčams dėl sutarčių; nesutartiniuose santykiuose ir k.t.), taip pat tam tikri procedūriniai reikalavimai (tai tam tikri reikalavimai sutarties nuostatoms; pareiga informuoti; sutarčių laikymasis ir k.t.), konfidencialumo, lojalumo bei draudimo piktnaudžiauti savo teisėmis pareigos¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Norkūnas, A. *Sąžiningumo principo įgyvendinimas* // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42 (34).P.5.

¹⁰⁵ Black, H.C. *Black 's Law Dictionary: English jurisprudence, ancient and modern*. - St. Paul (Minn.) : West Publishing. 6th ed. 1991. p. 693.

¹⁰⁶ Cheng, B. *op. cit.* p. 105.

¹⁰⁷ Mitchell, A.D. Good Faith i WTO Dispute Settlement. // [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 10] <http://www.worldtradelaw.net/articles/mitchellgoodfaith.pdf> ;Cheng, B. *op. cit.* p. 106-160. ; Powers, P.J. *Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on the Contracts For the International Sale of Goods* // 18 J.L. & Com. 333, 1999, [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=_top&origin=Search&mt=314&rltdb=CLID_DB611532_0101379&db=WORLD-JLR&fmqv=s&query=Defining+the+Undefinable%3a+Good+Faith+and+the+United+Nations+Powers&cfid=1&action=Sear

1. Bendradarbiavimo pareiga:

Sąžiningumo principas yra vienas iš pagrindinių principų, valdančių teisinių įsipareigojimų atsiradimą. *Sudarant sutartis* šalių bendradarbiavimo pareiga apima tokius elementus kaip šalių tarpusavio pasitikėjimas, derybų prasmingumas bei konkretaus tikslo siekimas, pasiryžimas siekti kompromiso.

Sudarant sutartis itin svarbu yra tai, jog šalys gali pasitikėti viena kita, pasikliauti kitos šalies ketinimais¹⁰⁸, būtent iš sąžiningumo principo kylančio pasitikėjimo elementu pagrindu yra kuriamos ir tarptautinės organizacijos („bet kuri organizacija, o ypač Jungtinės Tautos, yra grindžiama sąžiningumu“¹⁰⁹). Šalys turi bendradarbiauti viena su kita, kad palengvintų derybas dėl sutarties. Nesant tarpusavio pasitikėjimo negalimas ir efektyvus bendradarbiavimas. Kad derybos būtų reikšmingos ir efektyvios, jos turi būti sąžiningai vedamos abiejų pusių ir šie du elementai – pasitikėjimas ir patikimumas tarptautiniame bendradarbiavime yra tiesiog būtini¹¹⁰.

Besiderančios šalys turi ne tik laikytis formalaus derybų proceso, bet labiau siekti, jog *derybos būtų prasmingos*¹¹¹. Taigi yra tarsi skatinama, kad šalys sueidamos į ikisutartinius santykius, nevilkintų proceso, o tikrai ir neapsimestinai *siektų konkretaus teigiamo rezultato*¹¹² - sudaryti sutartį, t.y. derybos turi būti kryptingos, su užsibrėžtu tam tikru galutiniu tikslu. UNIDROIT principuose nesąžiningu elgesiu laikoma netgi derybų tarp šalių pradėjimas,

[ch&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN10.08&service=Search&rtl=CLID_ORYRLT8477444121379&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rli=1&eq=search](http://www.icj-cij.org/docket/files/3/1831.pdf)

¹⁰⁸ Cheng, B. *op. cit.* p. 107.

¹⁰⁹ *Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations* (Article 4 of the Charter) I.C.J. 1948 May 28. Dissenting Opinion by M.Zoričič. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 11] <http://www.icj-cij.org/docket/files/3/1831.pdf> Šioje byloje Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja paprašė Teismo nuomonės dėl valstybių priėmimo į Jungtinių Tautų organizaciją sąlygų. Savo atskirojoje nuomonėje M.Zoričič be kitų klausimų pasisakė ir tarptautinių organizacijų (ypač JT) pamatinių principų klausimu – “bet kurio organizacijos, o ypač Jungtinių Tautų, įkūrimas kaip taikyklė, yra paremtas benduoju teisės principu – sąžiningumu”.

¹¹⁰ *Nuclear Tests Case* (Australia v. France), I.C.J. Judgement of 20 December 1974. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6093.pdf> Šioje byloje tarp Australija prašė Teismo nurodyti Prancūzijai nutraukti branduolinius tyrimus Ramiojo vandenyno pietuose. Be kitų klausimų Teismas pasisakė jog pasitikėjimas ir patikimumas yra neatsiejami tarptautiniame bendradarbiavime.

¹¹¹ *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark). I.C.J. Judgment of 20 February 1969. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>. Šioje byloje tarp Danijos, Federacinės Vokietijos Respublikos ir Nyderlandų buvo sprendžiama kokie tarptautinės teisės principai ir taisyklės yra taikytini kontinentinio šelfo Šiaurės jūroje ribų nustatymui. Be kitų klausimų, Teismas pasisakė jog šalys turi pareigą pradėti derybas turėdamos tam tikrą konkretų tikslą – susitarti.

¹¹² *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada/United States of America). Judgment of 12 October 1984 given by the Chamber constituted by the order made by the Court on 20 January 1982. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] <http://www.icj-cij.org/docket/files/67/6369.pdf>

neturint tikslo sudaryti sutartį, bei tokių derybų tęsimas¹¹³, taigi jeigu pradėjus derybas viena iš šalių tampa nebesuinteresuota jų tęsimu, sąžiningumo principas reikalauja derybas nutraukti.

Remiantis bendradarbiavimo pareiga, pagal sąžiningumo principą reikalaujama ir nevengti *kompromisų* – „žinoti kitos šalies apie kitos šalies interesus; išsvermingai ieškoti priimtino kompromiso“¹¹⁴. Atsisakymas siekti kompromiso taipogi gali būti laikomas ir kaip derybų tikslingumo nesiekimas¹¹⁵

Sąžiningumo principas svarbus ir *vykdant sutartis*. Įgyvendinant sutartis itin aktualu yra tai, kad nebūtų pažeidžiamas *pacta sunt servanda* principas ir būtų sutelkiamos didžiausios pastangos sutarties vykdymui, tokį vykdymą užtikrina ir vienoda vartojamų terminų interpretacija.

Taigi, vykdant sutartis, visų pirma susiduriama su sutartyje vartojamų *terminų interpretacija*. Bendradarbiavimas čia pasireiškia tuo, jog sutarties terminai ir nuostatos turi būti vartojamos bei interpretuojamos vienodai visų šalių. Sutarties nuostatos turi būti vykdomos ne siaurai kaip nustatyta sutartyje (pagal raidę), bet būtent vadovaujantis sąžiningumu, kuris reikalauja, jog sutartis būtų vykdoma atsižvelgiant į konkrečią situaciją – sutarties sudarymo sąlygas, bendrus ir tikruosius šalių ketinimus, sutarties tikslus, bei „sutarties dvasią“¹¹⁶. Tikrieji šalių, sudariusių sutartį ketinimai gali būti labai plačiai interpretuojami, bet

¹¹³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 2004. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 25]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> str. 2.1.15. ; Powers, P.J. *Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on the Contracts For the International Sale of Goods* // 18 J.L. & Com. 333, 1999, [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=top&origin=Search&mt=314&rltdb=CLID_DB611532_0101379&db=WORLD-JLR&fmqv=s&query=Defining+the+Undefinable%3a+Good+Faith+and+the+United+Nations+Powers&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN10.08&service=Search&rlt=CLID_QRYRLT8477444121379&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rti=1&eq=search

¹¹⁴ *Aminoil Arbitration* (The Government of the State of Kuwait v The American Independent Oil Company). 1984 March 24. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] http://www.biicl.org/files/2419_1982_kuwait_v_aminoil_-_award.doc Byloje tarp Kuveito ir Nepriklausomos Amerikos naftos kompanijos (Aminoil) dėl Kuveito valstybės nacinalinuožo Aminoil turto, be kitų klausimų buvo pasisakyta ir dėl sąžiningumo principo - “šalys savo santykius grindžia sąžiningumop rincipu”. Taipogi, pažymėta, jog sąžiningumo principas reiškia žinojimą kitos šalies poreikių bei tinkamo kompromiso ieškojimą.

¹¹⁵ *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark). I.C.J. Judgment of 20 February 1969. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf> Be kitų klausimų Teismas pasisakė, jog kai kuri nors šalis (šalys) primygtinai reikalauja, kad būtų priimta būtent jos pozicija, net nesvarstydama galimybės kokiais nors būdais ją pakeisti, negali būti laikoma jog derybos yra prasmingos.

¹¹⁶ Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 07 28]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=159769&p_query=&p_tr2=31 str.; *Boundaries in the Island of Timor* (Netherlands v. Portugal). Permanent Court of Arbitration. Award of 1914 June 25. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 02] <http://www.pca-cpa.org/upload/files/English%20Timor%20Sentence%20edited.pdf> Šioje byloje tarp Nyderlandų ir Portugalijos dėl Timoro salos, kuri tarp šių šalių buvo pasidalinta pagal 1859 m. sutartį, sienų. Be kitų klausimų, šioje byloje buvo konstatuota, jog pagal sąžiningumo principą, sutartys neturi būti aiškinamos išimtinai tiesiogiai pagal „raidę“, bet ir remiantis sutarties „dvasia“.

vėlgi, iš sąžiningumo principo kylanti bendradarbiavimo pareiga reikalauja, jog interpretacijos būtų vienodos, draudžiama nepagrįstai išplėsti sutarties normų prasmę.

Sutarties vykdymas nėra galimas ir be sutartyje nustatytų sąlygų laikymosi bei maksimalių pastangų sutarčiai įvykdyti. Bendradarbiavimas čia glaudžiai susijęs ir su lojalumu, bei pasireiškia tuo, jog net ir esant galimybei sutarties taikymą pakreipti sau palankia kryptimi, yra reikalaujama susilaikyti nuo bet kokių veiksmų ar neveikimo, nenaudingo sutarčiai.

Reikia pastebėti, kad šalių sąžiningas bendradarbiavimas ne mažiau svarbus kilus *ginčui* dėl sutarties. Be sąžiningo šalių bendradarbiavimo ginčų išsprendimo procesas yra labai apsunkinamas, ar net neįmanomas.

Taikus bendradarbiavimas ginčiuose dėl sutarčių apima:

- *Šalių reikalavimų išsiaiškinimą* – taikiai išspręsti ginčą galima pirmiausia išsiaiškinant kiekvienos šalies reikalavimus, bei tokiu būdu nustatant ginčo esmę – dėl ko jis kilo. Ginčo priežasčių žinojimas skatina ieškoti būdo kaip jas pašalinti.
- *Kompromiso paiešką* – tai ir yra ginčo priežasties pašalinimo būdo paieška. Ginčiuose paprastai tam tikrų reikalavimų turi visos ginčo šalys, taigi, norint taikiai ir efektyviai išspręsti ginčą, reikalingas kompromisas.
- *Sprendimo priėmimą* - radus kompromisą, jis įtvirtinamas tam tikrame akte.

Sąžiningumo principas, bei iš jo išvedama bendradarbiavimo pareiga, svarbus ir nesutartiniuose santykiuose. Čia ši pareiga susijusi su bendrais valstybės įsipareigojimais pagal tarptautinę teisę. Pagal 1970 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos išleistą „Tarptautinės teisės Principų, susijusių su draugiškais santykiais ir bendradarbiavimu tarp valstybių pagal Jungtinių Tautų Chartiją“ deklaraciją¹¹⁷ - kiekviena valstybė privalo vykdyti savo įsipareigojimus sąžiningai, pagal visuotinai pripažįstamus principus ir tarptautinės teisės taisykles.

¹¹⁷ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. United Nations General Assembly. 24 October 1970. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 13]. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>

2. Sąžiningumo principas apima ne tik bendradarbiavimą tarp šalių, bet nustato ir tam tikrus bendradarbiavimo tarp šalių procedūrinius reikalavimus:

a. *Pareiga informuoti*. Šios pareigos vykdymas skatina pasitikėjimą kita sutarties šalimi, o nesilaikymas gali būti sutarties pažeidimo priežastimi. Nusižengusioji šiai pareigai šalis bus kalta už tam tikros informacijos nepateikimą¹¹⁸. Šalys privalo atskleisti visą informaciją, informuoti apie visas aplinkybes galinčias turėti įtakos sutarties sudarymui ar vykdymui. Šios pareigos reikšmė ne kartą buvo analizuota tarptautinių teismų ir arbitražų¹¹⁹. Kada ir kaip tokia informacija turėtų būti pateikta nėra konkrečiau apibrėžta, tai labiau priklauso nuo konkrečios situacijos ir konkrečiu atveju gali būti skirtingai taikoma.

b. *Reikalavimai sutarties nuostatomis*. Reikalaujama, jog sudarydamos sutartį valstybės neištrauktų į ją apgaulingų, netikrų, arba tokių nuostatų, kurios būtų neracionalios ar prieštaringos¹²⁰. Šios pareigos pažeidimas gali pasireikšti dviem būdais - tam tikros informacijos nutylėjimu, arba melagingos informacijos suteikimu. Štai UNIDROIT principuose aiškinama, jog kai šalis neatskleidžia tam tikros informacijos, kuri yra būtina dėl sutarties pobūdžio, bei jeigu kuri nors šalis naudoja apgaulę, tai toks šalių elgesys laikomas nesąžiningu¹²¹. Be to, derėtų pastebėti, jog šalys negali savo bendru sutarimu pašalinti sąžiningumo principo taikymą sutarčiai, čia ir pasireiškia šio principo universalumas, jo kaip bendrojo teisės principo pobūdis – šalys negali panaikinti ar apriboti sąžiningumo pareigos¹²². Kita vertus, nėra ribojama šalių teisė nustatyti griežtesnes sąžiningumo principo taikymo sąlygas. Tai, jog nėra ribojama šalių laisvė nustatyti griežtesnes sąžiningumo principo taikymo sąlygas ir, kad yra draudžiama apskritai atsisakyti taikyti šį principą, rodo šio principo svarbą tarptautinėje teisėje.

c. *Pacta sunt servanda*. Sudarydamos sutartį šalys, vadovaudamosi sąžiningumo principu, kartu įsipareigoja ir laikytis šios sutarties. Negalima vienašališkai atsisakyti vykdyti įsipareigojimų prisiimtų pagal sutartį, ar vykdyti juos kitaip nei sutarta – „įsigaliojusi sutartis

¹¹⁸ Bedjaoui, M. *Good Faith: A Fundamental Principle of International Law* // [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 29] <http://www.ipb.org/Good%20Faith.pdf>

¹¹⁹ Lauterpacht, E.; Greenwood, C.J. *International Law Reports - Volume 114*. – Cambridge University Press, 1999. p.155.

¹²⁰ *Diversion of Water from the Meuse Case* (Netherlands v. Belgium) P.C.I.J. (ser. A/B. No 70) 1937. Dissenting Opinion of M. Anzilotti [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_70/04_Meuse_Opinion_Anzilotti.pdf

¹²¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 2004. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 25]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> str. 2.1.15

¹²² UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *op. cit.* 1.7. str. ; Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB 1993 m. balandžio 5 d., dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 29]. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=36675&p_query=&p_tr2=2 preambulė

jos šalims yra privaloma ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti¹²³. TTT yra pareiškęs¹²⁴, jog valstybės turi sąžiningai vykdyti įsipareigojimus, kuriuos prisiėmė - tai yra bendrasis teisės principas, kuris taipogi gali būti randamas tarptautinėje paprotinėje teisėje, ir kuris yra patvirtintas įvairių tarptautinių organizacijų steigiamuosiuose dokumentuose, ir kaip pavyzdį pateikia Jungtinių Tautų Chartijos 2 str. 2 d. Šiame Jungtinių Tautų Chartijos straipsnyje yra nustatyta „visos narės tam, kad visoms būtų užtikrintos teisės ir dėl narystės Organizacijoje nauda, sąžiningai vykdo pagal šią Chartiją jų prisiimtus įsipareigojimus“¹²⁵.

3. Konfidencialumo reikalavimas.

Šis iš sąžiningumo principo kylantis reikalavimas glaudžiai susijęs su jau aptartomis bendradarbiavimo bei procesiniais sąžiningumo principo reikalavimais, o ypač – su pareiga atskleisti informacija. Kai informacija vienos šalies suteikiama kitai šaliai kaip konfidenciali, ši yra įpareigota neatskleisti gautos informacijos, ar ją kaip nors netinkamai, ar neteisėtai savo tikslams panaudoti, nesvarbu ar sudaroma sutartis, ar ne¹²⁶. Nors apskritai, UNIDROIT principai įtvirtina prezumpciją, jog šalių atskleista informacija nėra konfidenciali - tam kad tam tikra informacija turėtų būti pripažinta konfidencialia, šalis turi konkrečiai ir aiškiai įvardyti kad tam tikra atskleidžiama informacija yra konfidenciali.

4. Lojalumo ir solidarumo pareigos.

Šie iš sąžiningumo principo kylantys reikalavimai tiesiogiai susiję tiek su bendradarbiavimo pareiga, tiek ir su procedūriniais reikalavimais, o ypač – taikiu ginčų sprendimu. Šių pareigų turinys nevienareikšmiškas. Lojalumo pareiga apima tokias situacijas, kai pvz. kuri nors šalis nėra stropi ar aktyvi, kai laikoma jog tas stropumas ar aktyvumas yra tiesiogiai kylantis iš sąžiningumo principo. Solidarumo pareiga apima tam tikrą šalių pagalbą viena kitai, bet ši solidarumo pareiga nėra tas pats kaip partnerystės sudarymas tarp šalių tam,

¹²³ Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *op. cit.* 26 str.

¹²⁴ *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application : 2002)* (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), I.C.J. Judgment of 3 February 2006. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf> Šioje byloje tarp Demokratinės Kongo Respublikos ir Ruandos valstybių, dėl 1998-2003 m. vykusio ginkluoto konflikto Demokratinės Kongo Respublikos teritorijoje, dar vadinamu „Didžiuoju Afrikos karu“, be kitų klausimų teismas pasisakė, jog valstybės turi savo įsipareigojimus vykdyti sąžiningai. „principas, jog valstybės turi savo įsipareigojimus vykdyti sąžiningai, yra bendrasis teisės principas, kurio pagrindimą galima rasti tarptautinėje paprotinėje teisėje, ir kuris yra patvirtintas tarptautinių organizacijų aktais“.

¹²⁵ Jungtinių Tautų Chartija. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 18] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=160266&p_query=&p_tr2=

¹²⁶ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *op. cit.* str. 2.1.16

kad galėtų ginti bendrus interesus, kiekviena šalis vykdo savo tikslus, bet kiekvieno sėkmė priklauso nuo lojalaus bendradarbiavimo tarp šalių. Šiuo atžvilgiu sąžiningumo principas taipogi reiškia ir draudimą ikisutartinių santykių metu derėtis lygiagrečiai su keliomis šalimis, nebent visos šalys yra apie tai informuotos¹²⁷.

5. Draudimas piktnaudžiauti savo teise – reikalavimas neatsiejamas tiek nuo bendradarbiavimo, tiek ir nuo aptartų procedūrinių reikalavimų.

- *Piktnaudžiavimas siekiant pažeisti kito teisę*. Jį galima apibūdinti kaip savo teisės įgyvendinimą, kai vienintelis jos įgyvendinimo tikslas yra kito teisės pažeidimas. Toks elgesys yra draudžiamas¹²⁸. Kai kurios sutartys netgi turi įtrauktas tam tikras nuostatas dėl piktnaudžiavimo teise draudimo, pvz. Jungtinių Tautų jūrų teisės Konvencijos 300 str. yra nuostata jog valstybės turi vykdyti pagal šią Konvenciją prisiimtus įsipareigojimus ir savo teisėmis, jurisdikcija bei laisvėmis, pripažįstamomis šioje Konvencijoje, turi naudotis taip, kad tai nebūtų piktnaudžiavimas teisėmis¹²⁹.

- *Teisės įgyvendinimas kitaip nei numatyta*. Tai gali būti daroma dvejopai – atvirai, kai tiesiogiai pažeidžiamos sutarties normos, ar tam tikri įsipareigojimai, arba užslėptai, pvz.: toks atvejis galėtų būti valstybei savo teises vykdant tiesiogiai pagal sutarties „raidę“, bet nekreipiant dėmesio į sutarties „dvasią“¹³⁰.

Taigi apibendrinant - sąžiningumo principą apibrėžti yra gan keblu dėl jo itin plataus pobūdžio, bet pagrindinė mintis slypinti šio principo prasmėje yra jog šalių tarpusavio santykiai turi remtis teisingu ir doru elgesiu. Kadangi sąžiningumo principas, savo turiniu apima daugelį konkrečių reikalavimų, kurių nevykdant, pažeidžiamas pats sąžiningumo principas, svarbiausi iš tokių reikalavimų – šalių bendradarbiavimas sutartiniuose ir nesutartiniuose santykiuose bei tam tikri procedūriniai reikalavimai, šalių pareiga informuoti apie tam tikras aplinkybes, konfidencialumo reikalavimas ir k.t.. Viena iš sąžiningumo principo

¹²⁷ Mikelėnas, V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996. p. 135.

¹²⁸ *Certain German interest in Polish Upper Silesia*. P.C.I.J. (ser C 11), Speeches Made and Documents Read before the Court (vol. I). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie/C/C_11/C_11_06_Interets_allemands_Haute_Silesie_discours_et_documents_lus_devant_la_cour.pdf šioje byloje tarp Vokietijos ir Lenkijos Teismas nagrinėjo ar Lenkija turėjo teisę nusavinti Vokietijos piliečių turtą, be kitų klausimų buvo pasisakyta ir piktnaudžiavimo savo teise klausimu – Vokietija pripažino, jog teisės įgyvendinimas be jokio kito svarbaus motyvo, išskyrus siekiant pažeisti kito teisę, yra piktnaudžiavimas savo teise.

¹²⁹ Jungtinių Tautų jūrų teisės Konvencija. 1982m. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 26]. http://www.ljs.lt/galery/ljs/istatymine_baze/lr_istatymai/jungtiniu_tautu_juru_teises_konvencija.doc

¹³⁰ Cheng, B. *op. cit.* p. 122.

būdingiausių savybių - net ir nesant konkrečios nuorodos į sąžiningumo principo taikymą tam tikroje sutartyje, ar tam tikruose santykiuose, laikoma, kad šio principo vis tiek privalu laikytis.

2.2 Teisingumo (equity) principas

2.2.1 Teisingumo principo taikymas tarptautinėje teisėje

Teisingumo principas vienas iš plačiausiai paplitusių ir itin dažnai naudojamų principų tarptautinėje teisėje jau nuo 19 a.¹³¹, neretai šis principas naudojamas teismų ar arbitražų net tiesiogiai jo neįvardijant – tiesiog suteikiant nuorodą, jog tam tikras principas (teisingumo) yra bendrasis teisės principas, pripažįstamas civilizuočių tautų, bet neįvardijant jo konkrečiai kaip teisingumo principo¹³². Kaip jau buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, Patariamajame komitete, kuriame buvo rengiamas NTTTT statuto projektas, netgi buvo siūloma tarp tarptautinės teisės šaltinių kaip atskirą šaltinį įvardyti ir teisingumo principą¹³³. Žinia, jog atskiru šaltiniu šis principas nebuvo įtrauktas, nes Statuto rengėjai nusprendė, jog teisingumo principas nėra atskiras tarptautinės teisės šaltinis, bet jau patys siūlymai rodo šio principo svarbą ir būtinybę nustatyti jo turinį.

Teisingumo principo taikymas tarptautinėje teisėje apima šias funkcijas¹³⁴:

1. *Infra legem* (dar vadinama *intra legem* arba *secundum legem*). Šis taikymas iš visų funkcijų bene labiausiai paplitęs ir pripažintas. Tai teisingumo principo taikymas ne konkrečiai kaip šaltinio, o kaip būdo nuspręsti, kuris šaltinis iš kelių galimų yra tinkamas. Suteikiama galimybė rinktis tarp kelių skirtingų teisės normų ar teisės normų interpretavimo galimybių:

¹³¹ Friedman, W. *The Uses of „General Principles“ in the Development of International Law* // The American Journal of International Law, Vol. 57, No. 2. (Apr., 1963), pp. 279-299 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 29] <http://www.jstor.org/stable/2195982>

¹³² Gabriel, R. *Equity in International Law* // American Society of International Law Proceedings [interaktyvus]. 1988, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB5261257346910&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.08&method=WIN&action=Search&query=equity+general+principle+of+law&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT8847023356910&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

¹³³ *Procès-Verbaux* of the Proceedings of the committee. June 16th – July 24th 1920. *op. cit.*, p. 332.

¹³⁴ Sohn, L.B.; Weiss, E.B. ir kt. *Is there a Role for Equity in International Law?* // 81 Am. Soc'y Int'l L. Proc. 126. 1987 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 10] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB62148510121910&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&method=WIN&action=Search&query=Is+there+a+Role+for+Equity+in+International+Law%3f&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT3429141121910&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&cfid=1&rs=WLIN10.10

i. Interpretacijos galimybė. Kai tam tikra teisės norma gali būti interpretuojama daugiau nei vienu būdu, teisingumo principas gali būti taikomas kaip priemonė išsiaiškinti, kuri teisės normos interpretacija labiausiai atitinka teisės tikslus¹³⁵.

ii. Pasirinkimo alternatyvos galimybė. Kai kurie autoriai¹³⁶ teigia, jog praktiškai visos teisės normos, kadangi yra sukurtos su tam tikru tikslu, atitinkamoje situacijoje gali būti sėkmingai pritaikomos, kuri būtent norma konkrečiu atveju yra tinkama, kaip tik ir gali padėti nuspręsti teisingumo principas. Ši galimybė, nors iš pirmo žvilgsnio labai panaši į prieš tai aptartą interpretavimo galimybę, jų reikšmės išties skiriasi. Pirmoji suteikia galimybę tam tikrą normą interpretuoti keliais būdais, o štai pasirinkimo galimybė – suteikia galimybę nuspręsti, kuri iš kelių alternatyvių normų yra tinkama tuo konkrečiu atveju.

TTT *infra legem* teisingumo principo funkciją yra apibūdinęs kaip „teisingumo formą, kuri nurodo galiojančios normos interpretavimo metodą, ir kuri yra viena iš tos normos atributų“¹³⁷, be to, pabrėžė, jog, kaip jau buvo minėta kitoje TTT byloje¹³⁸, nepakanka rasti teisingą sprendimą, reikia jog tas sprendimas būtų išvestas iš taikytinos tam santykiui teisės.

Teisingumo principo taikymas priklauso nuo¹³⁹:

- Teisėjo subjektyvaus požiūrio - kaip teisėjas interpretuos teisingumą atskiru atveju yra labai nekonkretu, tai daug priklauso ir nuo konkretaus teisėjo moralinių, etinių, ir kitų asmeninių savybių. Tai, kas kiekvienu atveju yra teisinga ar neteisinga, dažnai yra labai subjektyvu, ir skirtingi asmenys, net ir neturintys suinteresuotumo bylos baigtimi gali prieiti prie visiškai skirtingų išvadų¹⁴⁰.

¹³⁵ White, M. *Equity – a General Principle of Law Recognised by Civilised Nations?* // [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 10] www.law.qut.edu.au/lj/editions/v4n1/pdf/White.pdf

¹³⁶ Lauterpacht, E.; Greenwood, C.J. *International Law Reports*. Volume 99. - Cambridge University Press, 1995. p. 600.

¹³⁷ *Frontier Dispute* (Burkina Faso v. Republic of Mali). I.C.J. Judgment of 22 December 1986. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 08 24]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> Šioje byloje tarp Burkina Faso ir Malio buvo sprendžiamas klausimas dėl valstybių sienų ribų. Be kitų klausimų teismas pasisakė, dėl taikomos teisės klausimo ir teisingumo principo taikymo būdų – „Since the Parties have not entrusted it [Chamber] with the task of carrying out an adjustment of their respective interests, it must... dismiss any possibility of resorting to equity contra legem. Nor will Chamber apply equity praeter legem. On the other hand, it will have regard to equity *intra legem*, that is, that form of equity which constitutes a method of interpretation of the law in force, and is one of its attributes“.

¹³⁸ *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland). Memorial on the Merits submitted by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (31 July 1973). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 27]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/55/9413.pdf> Byla tarp Jungtinės Karalystės ir Islandijos dėl žvejybos zonų. Teismas be kitų klausimų, konstatavo, jog žuvies resursai turi būti teisingai eksploatuojami, bei pabrėžė, jog „it is not a matter of finding simply an equitable solution, but an equitable solution derived from applicable law“.

¹³⁹ Higgins, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. - Oxford: Clarendon Press, 1994. p. 220.

¹⁴⁰ *Ibid.*

- Teisingumo principo reikalavimų. Ši sąvoka buvo pavartota TTT Tuniso ir Libijos kontinentinio šelfo byloje¹⁴¹, nors konkrečiai apibūdinta, ar išplėtota nebuvo. TTT teisėjas E.Jimenez De Arechaga savo atskirojoje nuomonėje pareiškė, jog teisingumas - tai tam tikras instrumentas, savarankišku būdu pridedantis teisei griežtumo¹⁴². Toje pačioje atskirojoje nuomonėje E.Jimenez De Arechaga pasisakė, jog kadangi kiekviena byla yra skirtinga, kiekvienoje byloje yra savitas teisingumas, taigi reikštų jog ir teisingumo reikalavimai skirtingose bylose yra atitinkamai skirtingi¹⁴³. Imtis teisingumo reiškia pažinti bylos aplinkybes konkrečiu atveju ir jas įvertinus suderinti taip, kad būtų ginama teisybė (teisingumas) – kad bendrieji teisės principai ir normos nebūtų taikomi per griežtai, bei pritaikius ir pakoregavus juos konkrečioms aplinkybėms¹⁴⁴.

- Konkrečios bylos konkrečių aplinkybių. Kaip tam tikroje situacijoje bus pritaikytas šio pobūdžio teisingumo principas itin priklauso nuo bylos aplinkybių. Teismas, sprenddamas bylą turi pasverti visas bylos aplinkybes (istorines, geografines ir kt.), bei įvertinti jų svarbą. Štai pvz. TTT savo 1986 m. sprendime Pasienio ginčo tarp Burkina Faso ir Malio Respublikos byloje, sprenddamas klausimą ar teisingumo principas gali būti taikomas šioje byloje pareiškė, jog tai, kaip būtent šioje byloje bus pritaikytas teisingumo principas priklauso nuo konkrečių šios bylos aplinkybių, t.y. – nuo to, kokie principai ir taisyklės galės būti pritaikomi¹⁴⁵.

- Šalių valios – sprendimą pasirinkti tam tikrą teisės normą, ar ją interpretuoti vienu ar kitu būdu, gali priimti teisėjas, ir šalys neturi ypatingos galios šiam sprendimui įtakoti.

2. *Praeter legem* – teisingumo principo taikymas, kuomet reikia nustatyti tikrąją šalių valią, kuri nėra tarptautinės teisės normose aiškiai nurodyta. Čia teisingumo principas įgauna

¹⁴¹ *Continental Shelf Case* (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya). I.C.J. Judgment of 24 February 1982. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6267.pdf> Šioje byloje tarp Tuniso ir Libijos, Teismas sprendė klausimą dėl to, kokie tarptautinės teisės principai ir taisyklės gali ir turi būti taikomi kontinentinio šelfo padalinime tarp minėtųjų valstybių. Be kitų klausimų Teismas pasisakė, jog „Taikydamas pozityviają tarptautinę teisę, teismas gali rinktis iš kelių teisės interpretavimo būdų tą, kuris konkrečios bylos aplinkybių šviesoje yra labiausiai atitinkantis teisingumo reikalavimus“ p. 88.

¹⁴² *Continental Shelf Case* (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya). I.C.J. Judgment of 24 February 1982. *Separate Opinion of Judge Jiménez de Aréchaga*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6275.pdf> p. 11.

¹⁴³ *Ibid.* p. 12.

¹⁴⁴ *Ibid.* p. 13.

¹⁴⁵ *Frontier Dispute* (Burkina Faso v. Republic of Mali). I.C.J. Judgment of 22 December 1986. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 08 24]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> Burkina Faso ir Malio Respublika, kreipėsi į teismą dėl bendros sienos tarp šių valstybių, ribų nustatymo. Be kitų buvo iškelta klausimas – ar teisingumo principas gali būti taikomas šiuo atveju.

galią užpildyti tam tikras spragas teisėje, arba sukonkretinti normas, kurios yra per daug neapibrėžtos. Šios funkcijos vaidmuo labiau priklauso jau konkrečiai nuo vidinio teisės pobūdžio – spragų teisėje buvimo ar nebuvimo. Kaip pastebi V.Lowe – teisės spragos buvimo galimybė apskritai priklauso nuo teisėjo sugebėjimo aiškiai ir konkrečiai apibrėžti teisės normų, ir pačios teisės ribas¹⁴⁶.

Įgyvendinant šią teisingumo principo funkciją kyla eilė problemų.

Visų pirma, kyla klausimas, ar esant teisės spragai, teisėjas turėtų paskelbti *non liquet* (situacija, kai nėra galimų pritaikyti teisės normų), ar taikyti teisingumo principą ir juo remiantis spręsti situaciją? Klausimas opus ir vienareikšmiškai į jį atsakyti ko gero neįmanoma. Teismai paprastai vengia bylas skelbti *non liquet*¹⁴⁷. Bylos paskelbimas *non liquet* dažniausiai neatitinka ir šalių lūkesčių, nes tokiu atveju teisingumas nevykdomas, teisė tyli, ginčas lieka neišspręstas¹⁴⁸. Kaip teigia R.Higgins, kai kurie autoriai (K.Strupp) neigia tokios galimybės buvimą, kadangi apskritai nepripažįsta netgi spragų tarptautinėje teisėje galimybės¹⁴⁹. Įdomios nuomonės laikėsi ir NTTTT statuto kūrėjai, kurie sutiko, jog negali teisėjas vykdyti jokių teisėkūros funkcijų (šiuo požiūriu teisingumo principo taikymas net kai grėstų situacija *non liquet*, būtų netinkamas)¹⁵⁰. Visgi dauguma autorių sutinka, jog teisingumo principo vartojimas galimoms spragoms užpildyti, yra ne tik galima, bet ir reikalinga praktika¹⁵¹. Taigi teisingumo principo taikymas turėtų būti sveikintinas, jei tik jį pritaikius būtų išvengiama bylos paskelbimo *non liquet*.

Ne mažiau aktuali problema yra tai, kuo remdamasis teisėjas turėtų nuspręsti, ar paskelbti *non liquet*, ar taikyti teisingumo principą. Vieni autoriai mano, jog tokiu atveju teisėjas turėtų išlikti objektyvus, na o kiti teigia jog nereikia vengti ir subjektyvaus požiūrio, kadangi jis padeda atskleisti tikrąją teisingumo principo prasmę¹⁵². Žinoma subjektyvumo

¹⁴⁶ Lowe, V. *The Role of Equity in International Law* // [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 20] <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/1988/4.pdf>

¹⁴⁷ Beckett, J.A. *Interim Legality: A Mistaken Assumption?--An Analysis of Depleted Uranium Munitions under Contemporary International Humanitarian Law* // 3 Chinese J. Int'l L. 43. [interaktyvus] 2004. [žiūrėta 2010 10 21] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rtdb=CLID_DB33751017122110&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&method=WIN&action=Search&query=non+liquet+equity+legem+bono&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT64371318122110&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&cfid=1&rs=WLIN10.10

¹⁴⁸ Cheng, B. *op. cit.* p. 18.

¹⁴⁹ Higgins, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. *op. cit.* p. 220.

¹⁵⁰ *Procès-Verbaux of the Proceedings of the CAommittee. June 16th – July 24th 1920. op. cit.*

¹⁵¹ Waincymer, J. *WTO Litigation: Procedural Aspects of Formal Dispute Settlement.* – Cameron May, 2002. p. 287. ; Degan, V.D. *Sources of International Law*. *op. cit.* p. 10.

¹⁵² White, M. *Equity – a General Principle of Law Recognised by Civilised Nations?* // [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 10] www.law.qut.edu.au/lij/editions/v4n1/pdf/White.pdf

visiškai išvengti neįmanoma. Kadangi teisėjo sprendimas yra labai individualus aktas, reikia daryti išvadą, jog šį apsisprendimą gali lemti tiek objektyvios bylos aplinkybės, tiek subjektyvios kiekvieno teisėjo savybės¹⁵³. Štai R.Higgins pateikia tokias nuorodas, pagal kurias teisėjas turėtų spręsti šį klausimą – suderinamumas su teisėtumu, atsižvelgimas į visas bylos aplinkybes, bei tam tikro balanso tarp šalių teisių ir pareigų (teisių ir pareigų vienovė) įvedimas¹⁵⁴.

Taip pat kyla klausimas, ar teisėjas prieš paskelbdamas *non liquet* arba jog bus taikomas teisingumo principas, turėtų atsižvelgti į šalių nuomonę bei pageidavimus? Šioje vietoje įvairių autorių nuomonės nesutampa, tačiau dauguma jų sutinka, kad šalių nuomonės būtų paisoma¹⁵⁵. Žinoma, galima preziumuoti, jog šalys dažniausiai būdamos suinteresuotos ginčo išsprendimu sutiks ir su teisingumo principo taikymu, visgi paskutinis žodis iškilus tokiai situacijai turėtų būti skiriamas teisėjui.

3. *Contra legem* taikymas, yra toks teisingumo principo taikymas, kai tam tikros sutarties normos prieštarauja sutarties ketinimui, tikslui (*equity contra legem*) (kai yra spraga tarp teisės normų ir tarp to, kas teisinga). Šiuo būdu taikant teisingumo principą tam tikros teisės normos taikymas tarsi yra apgalvotai sušvelninamas. Tai lyg ištaisančioji funkcija, kai tam tikra norma yra nepagrįstai griežta, naudojantis teisingumo principu, ją galima atitinkamai, teisingai „sušvelninti“, žinoma atsižvelgiant ir į kitus galiojančius teisės aktus. Su šia teisingumo principo taikymo sritimi yra susiję nemažai problemų.

i. Visų pirma kyla klausimas, kiek galima sušvelninti tam tikrą normą – ar teisėjui palikta visiška apsisprendimo laisvė, ar yra tam tikros ribos, kurios nustato pagal ką ir kiek galima sušvelninti atitinkamą normą. Skirtingi autoriai pateikia įvairių minčių. M.J.F.Tella kaip vieną iš kriterijų, vertinime kiek galima sušvelninti tam tikras normas, įvardija neatsiskyrimą nuo teisės¹⁵⁶ ir racionalumą¹⁵⁷, o N.S.M.Antunes išskiria pagrįstumą¹⁵⁸.

¹⁵³ Schefer, K.N. *Social Regulation in the WTO: Trade Policy and International Legal Development*. - Edward Elgar Publishing, 2010. p. 308.

¹⁵⁴ Higgins, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. op. cit. p. 219.

¹⁵⁵ Ch Higgins, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It* op. cit.. Cheng, B. op. cit. p. 220.

¹⁵⁶ Tella, M.J.F. *Equity and Law*. – Brill, 2008. p. 133.

¹⁵⁷ *Ibid.* p. 136.

¹⁵⁸ Antunes, N.S.M. *Towards the conceptualisation of maritime delimitation: legal and technical aspects of a political process. Volume 42 of Publications on ocean development*. - Martinus Nijhoff Publishers, 2003. p. 224.

Apibendrinant galima teigti jog plačiai pripažįstama, kad pagrindiniai kriterijai, kuriais reikia vadovautis yra protingumo, pagrįstumo bei sąžiningumo¹⁵⁹.

ii. Kita aktuali problema yra susijusi su tuo, kas gali spręsti, kiek sušvelninti tam tikrą normą – teisėjas, ar sprendžiant turi būti atsižvelgiama į šalių prašymus. Šiuo atžvilgiu yra gana įvairių autorių nuomonių, bet dauguma sutinka, jog taikydamas teisingumą *contra legem* teisėjas turi tai daryti su šalių sutikimu, o spręsti kiek konkrečiu atveju reikia “švelninti” teisės normas remdamasis konkrečios bylos aplinkybėmis, turi pats¹⁶⁰.

iii. Dar viena problema susijusi su šalių valios įtaka teisingumo *contra legem* taikymui. Nors kai kurie autoriai teigia, jog į šalių valią nereikėtų kreipti dėmesio, visgi, dauguma sutinka, jog taikyti teisingumą *contra legem* negalima, jei nėra aiškios šalių valios, bei sutikimo kad jis būtų taikomas. Pvz. O.Schachter teigia, jog sprendimai *contra legem* būtų neleistini, nebent šalys aiškiai yra sutarusios dėl *ex aequo et bono* sąlygos taikymo¹⁶¹. Tokios pat nuomonės yra ir L.A.Malone¹⁶² Autorės manymu, reiktų laikyti, jog šalių valios trūkumas yra kliūtis taikyti *contra legem* teisingumo funkciją.

4. *Ex Aequo Et Bono* (pagal teisingumą, pagal tai, kas yra teisinga ir gera, atsižvelgiant į padėties ypatybes, o ne paraidžiui į taisykles). Ši funkcija kai kurių autorių nėra vertinama kaip atskira funkcija, ar kaip galinti būti priskirta prie pirmų trijų, priklausomai nuo situacijos¹⁶³, bet kadangi teisinėje literatūroje ji neretai yra išskiriama, darbo autorė mano esant reikalinga aptarti ir ją.

TTT statuto 38 str. 2. d. numatyta, jog straipsnio pirmosios dalies „nuostatos nedraudžia Teismui spręsti bylos *ex aequo et bono*, jei šalys su tuo sutinka“¹⁶⁴. Čia galima įžvelgti šios funkcijos panašumą į funkciją *contra legem* – kurios taikymas taipogi reikalauja

¹⁵⁹ Higgins, R. *op. cit.* p. 221.

¹⁶⁰ Grauer, Ch. *The Role of Equity in the Jurisprudence of the World Court* // University of Toronto Faculty of Law Review. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 20] http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/utflr37&div=8&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=contra&type=matchall#107

¹⁶¹ Schachter, O. *International Law in Theory and Practice*. Volume 13 of Developments in International Law. - Martinus Nijhoff Publishers, 1991. p. 57.

¹⁶² Malone, L.A. *International Law*. – Aspen Publishers Online, 2008. p. 29.

¹⁶³ Sohn, L.B.; Weiss, E.B. ir kt. *Is there a Role for Equity in International Law?* // 81 Am. Soc'y Int'l L. Proc. 126. 1987 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 10] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB62148510121910&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&method=WIN&action=Search&query=Is+there+a+Role+for+Equity+in+International+Law%3f&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rtl=CLID_QRYRLT3429141121910&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&cfid=1&rs=WLIN10.10

¹⁶⁴ Statute of the International Court of Justice. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 18] <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>

šalių sutikimo. Taigi be šalių pageidavimo ir valios šiuo būdu spręsti bylos nebūtų galima. Ko gero, tai ir lėmė šio ginčų sprendimo būdo nepopuliarumą tarptautinėje teisėje¹⁶⁵.

Pagal *ex aequo et bono* sąlygą išėitų, jog sprendimą byloje priimti galima ne būtinai pagal teisės normas - sprendimas priimtas pagal šią sąlygą gali būti priešingas galiojančiai teisei, o teismas šiuo atveju veiktų kaip teisėkūros institucija¹⁶⁶

Problema, susijusi su *ex aequo et bono* taikymu ir teorija yra ta, jog pats teisingumo principas tarp TTT Statute išvardytų tarptautinės teisės šaltinių atskirai išskirtas nėra, tuo tarpu *ex aequo et bono* yra konkrečiai įvardytas atskiroje straipsnio dalyje (38 str. 1 d.).

Taigi logiškai iškyla klausimas, ar išties *ex aequo et bono* yra teisingumo principo funkcija – rūšis?

Kontinentinio šelfo tarp Tuniso ir Libijos byloje Teismas pasisakė, kad

„teisingumo principo (teisingumo principo elementų) taikymą reikėtų skirti nuo *ex aequo et bono* sprendimo. Teismas gali priimti sprendimą pagal *ex aequo et bono* tik jei yra šalių sutikimas, bei tuomet Teismas yra atleidžiamas nuo griežto teisės normų taikymo, kad galėtų pasiekti reikalingą sprendimą. O šioje byloje Teismo užduotis kitokia: jis turi taikyti teisingumo principus kaip tarptautinės teisės dalį...“¹⁶⁷.

Taigi galime daryti išvadą, jog *ex aequo et bono* yra tam tikra sąlyga, nurodymas kaip veikti, bet ne konkretus principas ar šaltinis turintis tam tikrą savarankišką prasmę. Teisingumo principas tuo tarpu, jau pats savaime yra tarptautinės teisės šaltinis ir gali būti tiesiogiai taikomas. *Ex aequo et bono* taikyti galima tada, kai šalys su tuo sutinka ir taikymo procese yra taikomas ne konkrečiai *ex aequo et bono* kaip principas, bet įvairios kitos teisės normos, ar principai (taipogi ir teisingumo principas).

Ką apskritai reiškia *ex aequo et bono* sąlyga, gana sudėtinga apibūdinti jau vien dėl to, jog šio straipsnio suteikiama galimybė valstybės dar nėra pasinaudoję praktiškai. Vienas iš griežtesnių šios sąvokos elementų yra pateiktas H.Lauterpacht, kuris teigia, jog net jeigu teisėjui ir yra suteikta teisė spręsti ginčus *ex aequo et bono*, išėities tašku visada turi būti

¹⁶⁵ Sohn, L.B.; Weiss, E.B. ir kt. *op. cit.*

¹⁶⁶ White, M. *op. cit.*

¹⁶⁷ *Continental Shelf Case* (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya). I.C.J. Judgment of 24 February 1982. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6267.pdf> p. 46. Šioje byloje tarp Tuniso ir Libijos, Teismas sprendė klausimą dėl to, kokie tarptautinės teisės principai ir taisyklės gali ir turi būti taikomi kontinentinio šelfo padalinime tarp minėtųjų valstybių.

egzistuojančios teisės normos, t.y. teisėjas turi remtis ir jomis¹⁶⁸. Bet kokių atveju, tam tikras *ex aequo et bono* ribas galima apibrėžti kaip prasidedančias nuo egzistuojančių teisės normų, bei pasibaigiančių ties *jus cogens* normomis, kadangi bet kokie sprendimai, priešingi *jus cogens* normoms yra negalimi, dėl šiose normose įtvirtintų vertybių svarbumo¹⁶⁹.

Apibendrinant aptartas teisingumo principo funkcijas, galima daryti išvadą, jog be abejo dažniausiai naudojama ir labiausiai paplitusi funkcija – *infra legem*, suteikianti galimybę teisėjui interpretuoti teisės normas bei pasirinkti vieną iš alternatyvių normų. Teisingumo principo *contra legem* funkcija suteikia galimybę „sušvelninti“ teisės normas ir yra itin reikšminga dėl galimybės atsisakyti taikyti teisės normas, neatitinkančias teisingumo principo. Toks atsisakymas turi būti pagrįstas bei racionalus, bei jį priimant reikalingas šalių sutikimas. *Praeter legem* funkcija apima tam tikrą teisėjo galimybę būti savotišku teisės kūrėju – esant reikalui užpildyti teisės spragas. *Praeter legem* funkcijos taikymas suteikia galimybę nesant tinkamos teisės normos, išvengti situacijų *non liquet*. Teismas, sprenddamas ar taikyti šią teisingumo principo funkciją turi „pasverti“ visas bylos aplinkybes, surasti tam tikrą balansą tarp šalių teisių ir pareigų, bei atsižvelgti į šalių nuomonę. Aptartosios teisingumo principo funkcijos yra neatsiejamai susijusios viena su kita, bei dažnai gali turėti viena kitos požymių. Šių funkcijų išskyrimas turi pažintinę vertę, kadangi padeda nuosekliau ir išsamiau pažinti teisingumo principo turinį.

2.2.2 Teisingumo principo samprata Šiaurės jūros kontinentinio šelfo¹⁷⁰ byloje

Teisingumo principas, dažnai minimas tarptautinių teismų, tačiau situacijų, jog sprendimas būtų grindžiamas konkrečiai teisingumo principu yra labai nedaug, viena iš jų - Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla¹⁷¹. Taigi Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla yra svarbi ne tik ribų tarp valstybių kontinentiniame šelfe nustatymo klausimu, bet ir konkrečiai šio darbo

¹⁶⁸ Lauterpacht, H. *The Function of Law in the International Community*. – The Lawbook Exchange, LTD.: Union, New Jersey, 2000. p. 315.

¹⁶⁹ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2006. p. 36.

¹⁷⁰ *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark). I.C.J. Judgment of 20 February 1969. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>

¹⁷¹ Rothpfeffer, T. *Equity in the North Sea Continental Shelf Cases. A Case Study in the Legal Reasoning of the International Court of Justice*. // 42 *Nordisk Tidsskrift Int'l Ret* 81 (1972) [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 29], <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nordic42&div=9&collection=journals&set as cursor=3&men tab=srch results&terms=northsealequity&type=matchall#83>

temos klausimu. Kadangi tai viena iš svarbiausių TTT bylų teisingumo principo sampratai, darbo autorė mano esant tikslinga aptarti šią bylą plačiau.

Trys valstybės – Danija, Vokietijos Federacinė Respublika ir Nyderlandai nesugebėjo pasiekti susitarimo dėl kontinentinio šelfo ribų. Danija ir Nyderlandai tvirtino, jog ribos turi būti nustatomos pagal lygių atstumų principą. Dėl dalies ribų buvo sutarta vadovaujantis šiuo principu, tačiau Vokietijos Federacinė Respublika manė, jog tolesnis taikymas šio principo labiau nutolusioms teritorijoms būtų neteisingas jos atžvilgiu. TTT šioje byloje buvo iškeltas uždavinys nuspręsti, kokie principai ir tarptautinės teisės taisyklės yra taikomi Danijos ir Vokietijos Federacinės Respublikos bei Nyderlandų kontinentinio šelfo ribų Šiaurės jūroje nustatyme.

Danija ir Nyderlandai tvirtino, jog turi būti taikomas lygių atstumų principas. Daug argumentų buvo skirta šiai nuomonei pagrįsti, bet svarbiausias ir pagrindinis buvo tas, jog šis principas yra tarptautinės paprotinės teisės taisyklė. Taip pat teigė, jog nebuvo jokių „ypatingų aplinkybių“ pagal Kontinentinio šelfo konvencijos¹⁷² 6.2. str., kurios galėtų pateisinti nukrypimą nuo lygių atstumų principo taikymo ribų kontinentiniame šelfe nustatyme. Ir, kadangi, dėl Vokietijos pakrantės išgaubtumo lygių atstumų metodas neužtikrins VFR teisingo kontinentinio šelfo pasidalijimo, valstybių ribos turi būti nustatomos susitarimu.

Tuo tarpu VFR, kuri buvo pasirašiusi bet neratifikavusi Kontinentinio šelfo konvencijos, neigė, kad lygių atstumų principas turi būti taikomas, kadangi jis nėra tapęs paprotinės teisės dalimi, bei prašė Teismo nustatyti ir pripažinti jog valstybių kontinento šelfo ribų nustatymas turi remtis principu, jog kiekviena pakrantės valstybė turi teisę į teisingą dalį.

Pagal šalių susitarimą perduoti bylą nagrinėti Teismui, Teismo buvo prašoma ne suformuluoti tam tikrą teisinę bazę kontinentinio šelfo Šiaurės jūroje padalijimui, bet nuspręsti kurie tarptautinės teisės principai ir taisyklės yra taikomi šiame padalijime, ir kuris principas ar taisyklė kuriai šaliai taikomas.

Šioje byloje Teismas paneigė vienodų atstumų principą kaip paprotinės tarptautinės teisės taisyklę, bei atmetė teisingo dalijimosi principą, kuriuo remtis siūlė Vokietijos Federacinė Respublika. Teismas konstatavo, jog teisingumas ne visada reiškia lygybę¹⁷³.

¹⁷² Ženevos Konvencija dėl kontinentinio šelfo. [interaktyvus], 1958 m. [žiūrėta 2010 09 29] http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf

¹⁷³ *North Sea Continental Shelf. op. cit.* p. 50. “Teisingumas pvz. nereikalauja, jog valstybei, neturinčiai prieigos prie jūros, turėtų būti paskirta tam tikra sritis kontinentinio šelfo zonoje“

Teismas pripažino, jog lygių atstumų metodas labai patogus pritaikyti praktiškai visose situacijose, bet pabrėžė, jog jis neturi būti privalomai taikomas visose situacijose¹⁷⁴. Ir kadangi šis metodas nėra privalomas, neprivaloma ir įrodinėti, jog yra tam tikros aplinkybės, kurios leidžia netaikyti šio principo. Teismas pabrėžė, jog tarptautinėje paprotinėje teisėje yra taisyklė, kad kontinentinio šelfo ribų nustatymas vyktų pagal teisingumo (teisingus) principus¹⁷⁵. Teismas išreiškė įdomią mintį, jog sprendžiama „ne teisingumo, kaip abstraktaus principo taikymo klausimas, bet teisinės taisyklės [teisingumo principo], kuri pati reikalauja taikyti teisingumo principus, taikymas“¹⁷⁶. Taigi, pagal teismą išeitu, jog yra atskiros sampratos – teisingumas (equity) ir teisingumo principai (equitable principles).

Kyla klausimas, ar šios sąvokos visiškai atskiros, ar seka viena iš kitos. Šį klausimą reikėtų aiškintis taipogi šio Teismo sprendimo ribose, kadangi ir minėtas pareiškimas buvo padarytas šioje Teismo byloje, esant tam tikroms, tai bylai būdingoms aplinkybėms. Kontinentinio šelfo pasidalijimo bylų specifika yra ta, kad byloje nėra vienos laiminčios ar teisios šalies. Tam tikra prasme visos šalys teisios, negalimas toks sprendimas jog viena šalis gauna viską, o kita nieko. Todėl ir Teismo buvo prašoma ne išspręsti ginčą tarp šalių kaip reikia pasidalinti kontinentinį šelfą, ar kad Teismas padalintų, o, kad nuspręstų kokiais principais remiantis šalys turėtų pasidalinti kontinentinį šelfą. Ženevos Konvencija dėl kontinentinio šelfo¹⁷⁷, pasirašyta ir ratifikuota Danijos (1964 m.) bei Nyderlandų (1966 m.), nebuvo ratifikuota VFR, taigi ši Konvencija negalėjo būti taikoma kaip privaloma VFR, kitų tarptautinės teisės normų, kurios būtų susijusios konkrečiai su kontinentinio šelfo pasidalijimu, nebuvo¹⁷⁸. Teismas, pasinaudodamas teisingumo forma *praetor legem*, galėjo šį normų nepakankamumą, ar teisės spragą, ištaisyti. Teismas šia galimybe nepasinaudojo bei argumentuodamas sprendimą paaiškino, jog taiko teisingumo principą, kuris yra tam tikra bendroji taisyklė, kurią paremia teisingumo principai. Teismas šia galimybe nepasinaudojo bei argumentuodamas sprendimą paaiškino, jog taiko teisingumo principą, kuris yra tam tikra bendroji taisyklė, kurią paremia teisingumo principai. Taigi, šio sprendimo ribose teisingumas

¹⁷⁴ *North Sea Continental Shelf. op. cit.* p. 42.

¹⁷⁵ *Ibid* p. 47. „Ribų nustatymas tarp valstybių turi būti vykdomas pagal susitarimą tarp atitinkamų valstybių ir prie tokio susitarimo turi būti prieita pagal teisingumo principus“.

¹⁷⁶ *Ibid.* „it is not a question of applying equity simply as a matter of abstract justice, but of applying a rule of law which itself requires the application of equitable principles“.

¹⁷⁷ Ženevos Konvencija dėl kontinentinio šelfo. [interaktyvus], 1958 m. [žiūrėta 2010 09 29]

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf 6 str.

¹⁷⁸ Higgins, R. *op. cit.* p. 224.

ir teisingumo principai yra netapačios sąvokos, teisingumas yra platesnio pobūdžio sąvoka, į kurios turinį be kita ko įeina ir tam tikri teisingumo principai.

Kodėl Teismas pasirinko būtent šį kelią – įvardyti Teisingumą kaip tam tikrą normą ir paneigti spragos buvimą? R.Higgins mano, jog taip pasielgdamas Teismas pasiekė du rezultatus:

1. išvengta svarstymų, ar teisės spraga gali būti tinkamai užpildyta teisingumo principais, t.y. ar teisingumo principai yra pakankamas šaltinis – ar tokio šaltinio pakanka spragai užpildyti;
2. sudaryta tam tikra fikcija, jog teisėjas visada remiasi egzistuojančia teisės norma, t.y. jog teisės spragos net ir nebuvo¹⁷⁹.

Teismo sprendimą pasirinkimą kritikuoti nėra lengva, aišku tai, kad pasirinkęs būtent tokį kelią, teismas teisingumo principą įvardijo kaip itin didelę svarbą tarptautinėje teisėje turintį principą. Kaip jau minėta anksčiau, teisės spragų buvimas yra keblus klausimas, diskutuojama ar apskritai yra teisės spragos, ar tiesiog – teisė „tyli“. Jei laikysime, jog teisės spragos yra, tai žinoma, reikia pripažinti ir tai, kad jos yra nepageidaujamos, kaip ir situacijos *non liquet*. Taigi Teismo sprendimas yra svarbus tuo, jog pripažino teisingumo principą kaip itin svarbią, universaliai taikomą normą, kurią įgyvendinti padeda tam tikros teisingumo nuorodos-principai, bei tuo, jog teisingumo principo taikymas gali padėti išvengti *non liquet* situacijų.

Tikslesnę teisingumo nuorodų-principų sąvoką galima rasti jau kituose TTT sprendimuose. Pvz. Tuniso ir Libijos kontinentinio šelfo byloje, teismas pasisakė, jog „pagrindinis teisingumo principų bruožas yra tas, jog jų taikymo rezultatas turi būti teisingas“¹⁸⁰, bei pats pareiškė, jog šis apibūdinimas ne visai pakankamas, kadangi terminu teisingas (teisingumo) apibūdinamas tiek siekiamas rezultatas, tiek ir būdas tą rezultatą pasiekti. Teismas taip pat pabrėžė, jog šioje sąvokoje svarbiausia yra rezultatas, t.y. kad principai paklustų tikslui. Tam tikrų principų atitikimas teisingumui turi būti sprendžiamas pagal jo naudingumą teisingo sprendimo priėmimo. Taigi teisingumo principai, tai tam tikri principai, ar taisyklės, kurie veda prie ar sudaro sąlygas priimti teisingą sprendimą.

¹⁷⁹ Higgins, R. *op. cit.* p. 224.

¹⁸⁰ *Continental Shelf Case (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya)*. I.C.J. Judgment of 24 February 1982. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6267.pdf> p. 157. „The result of the application of equitable principles must be equitable“.

Taigi galima daryti išvadą, jog Teisingumo principas yra esminis tarptautinės teisės principas. Nesant konkrečių tarptautinės sutartinės ar paprotinės teisės normų, teisingumo principas tarnauja kaip patogi ir lanksti ginčų sprendimo priemonė, bei net ir esant sutartinių ar paprotinių tarptautinės teisės normų, teisingumo principu galima remtis kaip universalias ir bendras tarptautinės visuomenės vertybes išreiškiantį šaltinį. Pagrindinės teisingumo principo išraiškos rūšys yra *infra legem* – interpretacinė ir teisės normų alternatyvaus pasirinkimo; *praetor legem* – spragų užpildymo; *contra legem* – teisės normų „švelninamoji“; *ex aequo et bono* – diskutuotina išraiška, pripažįstama ne visų autorių, reiškianti taikymą ne tam tikrų teisės normų, o sprendžiant ginčą pagal tai, kas yra teisinga, ar teisingiausia. Vienoje iš svarbiausių teisingumo sampratų – Tarptautinio Teisingumo Teismo Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje, buvo išplėtotas teisingumo principo sąvoka, šis principas įvardytas kaip atskira, savarankiška tarptautinės teisės taisyklė.

IŠVADOS

Išanalizavus bendrųjų teisės principų, kaip tarptautinės teisės šaltinio temą, galima teigti, kad keliami hipotezė pasitvirtino. Tai pažymi žemiau padarytos išvados:

1. Bendrieji teisės principai, kaip tarptautinės teisės šaltinis gyvavo dar iki NTTTT statuto, patvirtinusio jau egzistavusią šių principų taikymo praktiką, priėmimo. Šis faktas rodo bendrųjų teisės principų, kaip tarptautinės teisės šaltinio ilgalaikį reikšmingumą. NTTTT statuto kūrėjai, priimdami šio statuto 38 str. 1 d. bendruosius teisės principus įvertino kaip autonomišką teisės šaltinį, nepriklausomą nuo sutartinės ar paprotinės teisės. Laikoma jog principas, pretenduojantis tapti bendruoju teisės principu, turi būti pripažintas ir taikomas daugumos pasaulio valstybių nacionalinėse teisės sistemose, bei pagal savo funkcinių pobūdį turi būti tinkamas naudoti tarptautinėje teisėje.
2. Tarptautinės teisės šaltinių sistemoje nėra hierarchijos, todėl teiginys, jog bendrieji teisės principai yra papildomo pobūdžio tarptautinės teisės šaltinis neturėtų būti laikomas teisingu. Nors bendrųjų teisės principų sąvokoje, įtvirtintoje NTTTT Statute, esantis „tautų civilizuotumo“ elementas daugelio mokslininkų laikomas pasenusiu, iki šiol išliekant tam tikrai atskirčiai tarp valstybių, šio elemento egzistavimo neigti nederėtų. Bendrųjų teisės principų funkcijos itin plataus pobūdžio – apima ne tik spragų užpildymą tarptautinėje teisėje, bet yra svarbūs ir aiškinant tarptautines sutartis bei paprotį.
3. Vieni iš svarbiausių bendrųjų teisės principų, kaip tarptautinės teisės šaltinių yra teisingumas ir sąžiningumas.

Sąžiningumo principas – labai plataus pobūdžio bendrasis teisės principas. Jo turinys apima nemažai elementų, iš jų vienas svarbiausių – šalių bendradarbiavimo sutartiniuose ir nesutartiniuose santykiuose reikalavimas, skatinantis šalių tarpusavio pasitikėjimą, bei tam tikro tikslo tikslo siekimą. Sąžiningumas neįmanomas nesilaikant sutarties sąlygų. Tam tikri procedūriniai sąžiningumo principo reikalavimai nustato šalių pareigą informuoti apie visas aplinkybes, galinčias turėti įtakos sutarties tarp šalių sudarymui ar įgyvendinimui. Konfidencialumas, lojalumas ir draudimas piktnaudžiauti savo teise, taipogi yra neatsiejamoms sąžiningumo principo dalys. Tai išties plataus

pobūdžio bendrasis teisės principas, pačiu bendriausiu požiūriu jį galima apibūdinti kaip tam tikrą dorą, moralų ir teisingą elgesį skatinantį principą.

Teisingumo principas, neatsiejamai susijęs su sąžiningumo principu. Šis principas taikomas pagal tris jo funkcijas – 1. *infra legem* – kuri suteikia galimybę iš kelių galimų teisės normų, ar teisės normos interpretacijos galimybių, naudojantis teisingumo principu pasirinkti tinkamiausią; 2. *praeter legem* – suteikianti teisės spragų užpildymo galimybę, taip išvengiant situacijų *non liquet*; 3. *contra legem* – suteikianti teisės normų „sušvelninimo“ galimybę, t.y. pagrįstai ir racionaliai atsisakyti taikyti teisės normas, neatitinkančias teisingumo principo. Teisingumo principas gali būti taikomas kaip atskira, savarankiška teisės taisyklė (autonomiškas tarptautinės teisės šaltinis), kaip tai buvo padaryta vienoje iš reikšmingiausių teisingumo principui bylų - Šiaurės kontinentinio šelfo byloje.

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra:

1. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. United Nations General Assembly. 24 October 1970. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 13]. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>
2. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB 1993 m. balandžio 5 d., dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 29]. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=36675&p_query=&p_tr2=2
3. Jungtinių Tautų Chartija. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 18] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=160266&p_query=&p_tr2=
4. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. 1982m. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 26]. http://www.ljs.lt/galery/ljs/istatymine_baze/lr_istatymai/jungtiniu_tautu_juru_teises_konvencija.doc
5. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių prikimo-pardavimo sutarčių. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 07 28]. http://e-stud.vgtu.lt/users/files/dest/9862/jt_konvencija.doc
6. Prancūzijos Civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 16]. http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm
7. Statute of the International Court of Justice. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 18] <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>
8. Treaty of Amity, Commerce and Navigation between His Britannic Majesty and the United States of America. 19 November 1794. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 14] <http://www.lexrex.com/enlightened/laws/jaystreaty.html>
9. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 2004. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 25]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

10. Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 07 28]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=159769&p_query=&p_tr2=
11. Vokietijos Civilinis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 09 16]. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html
12. Ženevos Konvencija dėl kontinentinio šelfo. [interaktyvus], 1958 m. [žiūrėta 2010 09 29] http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf

Specialioji literatūra:

13. Akehurst, M.; Malanczuk, P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. - Vilnius: Eugrimas, 2000. - 519 p. – ISBN 9986-752-68-X
14. Audi, A.K. *Iraq's New Investment Laws and the Standard of Civilization: a Case Study on the Limits of International Law* // 93 Geo. L.J. 335, 335 [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=ala+audi+iraq's+new+investment+laws&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT1265021538295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
15. Barker R.S. *The Juridical Technique: Excerpts from Introduction to the Study of Law*. By Eduardo Garcia Maynez // (33d ed., 198 2) 30 U. Miami Inter-Am. L. Rev. 131 (1998). [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 28] http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=_top&origin=Search&mt=314&rltdb=CLID_DB1797313513287&db=WORLD-JLR&fmqv=s&query=%22general+principles+of+law%22+functions&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN10.06&service=Search&rlt=CLID_QRYRLT5475513813287&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rlti=1&eq=search

16. Beckett, J.A. *Interim Legality: A Mistaken Assumption?--An Analysis of Depleted Uranium Munitions under Contemporary International Humanitarian Law* // 3 Chinese J. Int'l L. 43. [interaktyvus] 2004. [žiūrėta 2010 10 21] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rldb=CLID_DB33751017122110&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&method=WIN&action=Search&query=non+liquet+equity+legem+bono&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT64371318122110&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&cfid=1&rs=WLIN10.10
17. Bedjaoui, M. *Good Faith: A Fundamental Principle of International Law* // [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 29] <http://www.ipb.org/Good%20Faith.pdf>
18. Byers, M. *Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law*. - Cambridge University Press, 1999. 250 p. – ISBN 9780521634083
19. Black, H.C. *Black 's Law Dictionary: English jurisprudence, ancient and modern*. - St. Paul (Minn.) : West Publishing. 6th ed. 1991. – 1136 p. – ISBN 0314885366
20. Bowden, B. *The Empire of Civilization: The Evolution of an Imperial Idea*. - University of Chicago Press, 2009. – 303 p. – ISBN 978-0-226-06814-5
21. Brownlie I. *Principles of Public International Law*. New York: Oxford University Press Inc., Sixth Editon. 2003. – 742 p. – ISBN 978-0-19-926071-3
22. Buss, A. *The Preah Vihear Case and Regional Customary Law* // Chinese J. Int'l L. 9(1), 111-126 [interaktyvus]. 2010, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rldb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=andreas++buss+the+preah+vihear+case&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT143711328295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
23. Cassese, A. *International Law*. - Oxford: Oxford University Press, 2005. – 558 p. – ISBN 0-19-925939-9

24. Cheng, B. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals/ by Bin Cheng ; with a Foreword by Georg Schwarzenberger*. - Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 490 p. – ISBN 0-521-03000-5
25. Degan, V.D. *Sources of International Law*. - Martinus Nijhoff Publishers, 1997. – 564 p. – ISBN 90-411-0421-6
26. Del Vecchio, G. *General Principles of Law*. - Wm. S. Hein Publishing, 1986. – 111 p. – ISBN 0837720281
27. Dixon M. *Textbook on International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. 350 p. – ISBN 0-19-926072-9
28. Dyzenhauz, D.; Ripstein, A.; Reibetanz Moreau, S. *Law and Morality: Readings in Legal Philosophy*. - University of Toronto Press, 2007. – 1076 p. – ISBN 0-802094899
29. Edelman, D. P. *It began at Brooklyn: Expanding Boundaries for First-Year Law Students by Internationalizing the Legal Writing Curriculum* // 27 Brook. J. Int'l L. 415 [interaktyvus]. 2002, [žiūrėta 2010 05 17]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=It+Began+At+Brooklyn%3a+Expanding+Boundaries+For+First-Year+Law+Students+By+Internationalizing+The+Legal+Writing+Curriculum&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT6324441322175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
30. Fidler, D. P. *A Kinder, Gentler System of Capitulations? International Law, Structural Adjustment Policies, and the Standard of Liberal, Globalized Civilization* // 35 Tex. Int'l L.J. 387 [interaktyvus]. 2000, [žiūrėta 2010 05 17]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=A+Kinder%2c+Gentler+System+of+Capitulations%3f+International+Law%2c+Structural+Adjustment+Policies%2c+and+the+Standard+of+Liberal%2c+Globalized+Civilization&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT9016348442175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

31. Fidler, D. P. *The Return of the Standard of Civilization* // 2 Chi. J. Int'l L. 137 [interaktyvus]. Spring 2001, [žiūrēta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=the+return+of+the+standard+of+the+civilization&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT4622233262175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
32. Flaherty, M. *Human Rights Violations against Defense Lawyers: the Case of Northern Ireland* // 7 Harv. Hum. Rts. J. 87, 87 [interaktyvus]. 1994, [žiūrēta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB695282714165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=human+rights+violations+against+defense+lawyers+the+case+of+northern+ireland&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT77220332914165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
33. Friedman, W. *The Uses of „General Principles“ in the Development of International Law* // The American Journal of International Law, Vol. 57, No. 2. (Apr., 1963), pp. 279-299 [interaktyvus], [žiūrēta 2010 05 29] <http://www.jstor.org/stable/2195982>
34. Gabriel, R. *Equity in International Law* // American Society of International Law Proceedings [interaktyvus]. 1988, [žiūrēta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB5261257346910&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.08&method=WIN&action=Search&query=equity+general+principle+of+law&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT8847023356910&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
35. Gaja, G. *General Principles of Law* // Max Planck Encyclopedia of Public International Law: General principles of law. [interaktyvus]. [žiūrēta 2010 05 31] http://www.mpepil.com/subscriber_article?id=/epil/entries/law-9780199231690-e1410

36. Grauer, Ch. *The Role of Equity in the Jurisprudence of the World Court* // University of Toronto Faculty of Law Review. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 20] http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/utflr37&div=8&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=contra&type=matchall#107
37. Harris D. P. *Carrying a Good Joke Too Far: Trips and Treaties of Adhesion* // 27 University of Pennsylvania Journal of International Economic Law 681 [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2010 05 31] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB96272173514156&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=Harris++Carrying+a+Good+Joke+Too+Far%3a+Trips+and+Treaties+of+Adhesion&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT1836563514156&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
38. Herczegh, G. *General principles of law and the international legal order.* – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969. – 129 p. – ISBN 9780800214517
39. Hernandez, B. E. *To Bear or not to Bear: Reproductive Freedom as an International Human Right* // 17 Brook. J. Int'l L. 309 [interaktyvus]. 1991, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/find/default.wl?spa=intlith2-000&rs=WLIN10.05&ifm=NotSet&fn=_top&sv=Split&aqt=CR_0283853701&findtype=Y&postype=P&ordoc=0283853701&mt=314&sr=PF&serialnum=102553278&vr=2.0&rp=%2ffind%2fdefault.wl&pbcc=232727C8&RLT=CLID_FQRLT783133201376&TF=756&TC=1&n=1
40. Higgins, R. *Problems and Process: International Law and How We Use It.* - Oxford: Clarendon Press, 1994. - 274 p. ISBN – 0-19-876410-3
41. Hoof G.J.H. *Rethinking the Sources of International Law.* - Brill Archive, 1983. – 322 p. - ISBN 90-6544-085-2
42. Jefferies, R. *The Equitable Application of International Law: Revised Principles for a Solution to the Maasai Land Dispute* // 37 Arizona State Law Journal L.J. 973 [interaktyvus]. 2005, [žiūrėta 2010 05 29] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB7734192012197&srch=TRUE&db=WORLD-

[JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=The+Equitable+Application+of+International+Law%3a+Revised+Principles+for+a+Solution+to+the+Maasai+Land+Dispute&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rft=CLID_QRYRLT50950282012197&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000](http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.06&method=WIN&action=Search&query=The+Equitable+Application+of+International+Law%3a+Revised+Principles+for+a+Solution+to+the+Maasai+Land+Dispute&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rft=CLID_QRYRLT50950282012197&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000)

43. Kant, I. *Perpetual Peace*. - Filiquarian Publishing, LLC., 2007. – 72 p. – ISBN 9781599868615
44. Kelsen H. *Principles of International Law*. - The Lawbook Exchange, Ltd., 2003. – 461 p. – ISBN 9781584773252.
45. Kim, S. S. *The Development of International Law in Post-Mao China: Change and Continuity* // 1 J. Chinese L. 117 [interaktyvus]. 1987, [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=development+of+international+law+in+post-mao+china+kim&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rft=CLID_QRYRLT584791222175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
46. Kohn, H.; Calhoun, C.J. *The Idea of Nationalism: a Study in its origins and background*. – New Brunswick: Transaction Publishers, 2005. – 735 p. – ISBN 1-4128-0476-0
47. Lauterpacht, E.; Greenwood, C.J. *International Law Reports - Volume 114*. – Cambridge University Press, 1999. – 714 p. – ISBN 0-521-64244-2
48. Lauterpacht, E.; Greenwood, C.J. *International Law Reports*. Volume 99. - Cambridge University Press, 1995. 776 p. – ISBN 9780521475112
49. Lauterpacht, H. *The Function of Law in the International Community*. – The Lawbook Exchange, LTD.: Union, New Jersey, 2000. – 469 p. - ISBN – 9781584770909
50. Linbin, W. *Luo Guoqiang, Guo Ji Fa Ben Ti Lun (On the Noumena of International Law)*, Law Press, China, 2008, 15 + 293 Pp., ISBN 978-7-5036-8297-1 (Paperback) // 8 Chinese J. Int'l L. 781, 781 [interaktyvus]. 2009, [žiūrėta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB89542563515195&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&act

58. Norkūnas, A. *Sąžiningumo principo įgyvendinimas* // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42 (34).P.5.
59. Olmsted, M. *Are Things Falling Apart? Rethinking the Purpose and Function of International Law* // 27 Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev. 401, 401 [interaktyvus]. Summer 2005, [žiūrėta 2010 05 29]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB858110208295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=olmsted+are+things+falling+apart+rethinking+the+purpose+of+the+international+law&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rft=CLID_QRYRLT2684744268295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
60. Partan, D. G. *The "Duty to Inform" in International Environmental Law* // 6 B.U. Int'l L.J. 43. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 16]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB3067321914165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=the+duty+to+inform+partan&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rft=CLID_QRYRLT85306321414165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
61. Pauwelyn, J. *Conflict of norms in public international law: how WTO law relates to other rules of international law*. - Cambridge University Press, 2003. – 522 p. – ISBN 0-521-82488-5
62. Pendas, D.O. *Sharpening the Cutting Edge of International Human Rights Law: Unresolved Issues of War Crimes Tribunals Symposium Article. "The Magical Scent OF the Savage": Colonial Violence, the Crisis of Civilization, and the Origins of the Legalist Paradigm of War* // 30 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. 29, 29 [interaktyvus]. 2007, [žiūrėta 2010 05 29]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB1476311318295&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=devin+pendas+sharpening+the+cutting+edge+of+international&mt=31

- [4&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT6840933478295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000](http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_QRYRLT6840933478295&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000)
63. Perry, S.-R. *Two Models of Legal Principles* // 82 Iowa Law Review 787, 787 [interaktyvus]. March 1997, [žiūrėta 2010 05 16] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rftdb=CLID_DB2206184813165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=two+models+of+legal+principles&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT5441755313165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
64. Pettinelli, C. *Good Faith in Contract Law: Two Paths, Two Systems, the Need for Harmonisation* // Comparative Commercial Law. [interaktyvus] 2005. [žiūrėta 2010 10 12] <http://www.diritto.it/archivio/1/20772.pdf>
65. Powers, P.J. *Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on the Contracts For the International Sale of Goods* // 18 J.L. & Com. 333, 1999, [interaktyvus], [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=_top&origin=Search&mt=314&rftdb=CLID_DB6115320101379&db=WORLD-JLR&fmqv=s&query=Defining+the+Undefinable%3a+Good+Faith+and+the+United+Nations+Powers&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN10.08&service=Search&rlt=CLID_QRYRLT8477444121379&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rlti=1&eq=search
66. *Procès-Verbaux of the Proceedings of the Committee. June 16th – July 24th 1920.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 05 18] http://www.icj-cij.org/pcij/serie_D/D_proceedings_of_committee_annexes_16june_24july_1920.pdf
67. Raimondo F. O. *General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals.* – Boston: Leiden, 2008. – 212 p. – ISBN 978-90-04-17047-6
68. Raimondo F. O. *General Principles of Law in the Decisions of International Criminal Courts and Tribunals.* [interaktyvus] 2002. [žiūrėta 2010 07 23] <http://dare.uva.nl/document/53312>

69. Sauer, E. *Universal Principles in International Law* // Transactions of the Grotius Society, Vol. 42, Problems of Public and Private International Law, Transactions for the Year 1956, pp. 181-191 [interaktyvus]. 1956, [žiūrėta 2010 05 31] <http://www.jstor.org/stable/743133>
70. Schachter, O. *International Law in Theory and Practice*. Volume 13 of Developments in International Law. - Martinus Nijhoff Publishers, 1991. – 431 p. ISBN 9780792310242.
71. Schrader, H. S. *Custom and General Principles as Sources of International Law in American Federal Courts* // 82 Colum. L. Rev. 751. [interaktyvus]. 1982, [žiūrėta 2010 05 16]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB3067321914165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=CUSTOM+and+principles+general++as+sources+of+international+law+american+federal+schrader&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT42514462114165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
72. Shabtai, R. *International Law at a Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne*. - Martinus Nijhoff Publishers, 1989. – 1056 p. – ISBN 90-247-3654-4
73. Shaw, M.-N. *International Law*. - Cambridge University Press, 2003. – 1288 p. – ISBN 0-521-82473-7
74. Sohn, L.B.; Weiss, E.B. ir kt. *Is there a Role for Equity in International Law?* // 81 Am. Soc'y Int'l L. Proc. 126. 1987 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 10]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB62148510121910&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&method=WIN&action=Search&query=Is+there+a+Role+for+Equity+in+International+Law%3f&mt=314&fn=top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT3429141121910&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&cfid=1&rs=WLIN10.10
75. *The Charter of the United Nations: a Commentary* / Edited by Bruno Simma. - Oxford : Oxford University Press, 2002. – 896 p. – ISBN 0199253765
76. *The Free Dictionary by Farlex*. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 12]
<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/>

77. Tubman, P. *National Jurisprudence in International Tribunals* // 28 N.Y.U. J. Int'l L. & Pol. 115, 115 [interaktyvus]. Fall 1995 - Winter 1996, [žiūrėta 2010 05 16]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB525721514165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=tubman+national+jurisprudence+in+international+tribunals&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT2589750514165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
78. Tunkin, G. I. *Theory of International Law*. - Harvard University Press, 1974. – 497 p. – ISBN 0-674-88001-3
79. Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2006. – 520 p. – ISBN 9955-682-48-5
80. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. – Vilnius: Justitia, 2004. – 525 p. – ISBN 9955-616-07-5
81. Waldron, J. The Need for Legal Principles. 82 Iowa L. Rev. 857, 857 [interaktyvus], March 1997. [žiūrėta 2010 08 14]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB7580111345148&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.08&method=WIN&action=Search&query=morality+and+general+principles+of+law&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT2325332345148&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000
82. Walker, G. K. *Sources of International Law and the Restatement (Third), Foreign Relations Law of the United States* // 37 Naval L. Rev. 1, 1 [interaktyvus]. 1988, [žiūrėta 2010 05 16]
http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB3067321914165&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=sources+of+international+law+restatement+walker&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT7814101014165&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

83. Wheaton, H. *Elements of International law: with a sketch of the history of the science.* – Carey, Lea & Blanchard, 1836. - 375 p. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 07 21]. http://books.google.com/books?id=umued5KGUSAC&printsec=frontcover&dq=intitle:elements+intitle:of+intitle:international+intitle:law+inauthor:wheaton&hl=en&ei=cUBHTIOMek4Qb40bTZCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
84. White, M. *Equity – a General Principle of Law Recognised by Civilised Nations?* // [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 10] www.law.qut.edu.au/ljj/editions/v4n1/pdf/White.pdf
85. Wilke, C. *Reconsecrating the Temple Of Justice: Invocations of Civilization and Humanity in the Nuremberg Justice Case* // 24 NO. 2 Can. J.L. & Soc'y 181 [interaktyvus]. 2009, [žiūrėta 2010 05 17] http://international.westlaw.com/result/default.wl?rltdb=CLID_DB2854444202175&srch=TRUE&db=WORLD-JLR&sv=Split&service=Search&eq=search&fmqv=s&rs=WLIN10.05&method=WIN&action=Search&query=16.+Wilke+C.+Reconsecrating+the+Temple+Of+Justice%3a+Invocations+of+Civilization+and+Humanity+in+the+Nuremberg+Justice+Case&mt=314&fn=_top&origin=Search&vr=2.0&rlt=CLID_QRYRLT8315858372175&rp=%2fsearch%2fdefault.wl&ifm=NotSet&cfid=1&sp=intlith2-000

Teismų praktika:

86. *Aerial Incidento f 10 August 1999.* (Pakistan v. India), I.C.J. Judgment of 21 June 2000 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/119/8088.pdf>
87. *Aerial Incidento f 10 August 1999.* (Pakistan v. India), I.C.J. Judgment of 21 June 2000, *Separate opinion of Judge ad hoc Reddy* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/119/8096.pdf>
88. *American Electric and Manufacturing Co.* (U.S. – Venezuela. M.C.C. 1903). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 04]. http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_IX/306-310.pdf
89. *Aminoil Arbitration* (The Government of the State of Kuwait v The American Independent Oil Company). 1984 March 24. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] http://www.biicl.org/files/2419_1982_kuwait_v_ainoil_-_award.doc

90. *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application : 2002)* (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), I.C.J. Judgment of 3 February 2006. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf>
91. *Boundaries in the Island of Timor* (Netherlands v. Portugal). Permanent Court of Arbitration. Award of 1914 June 25. [interaktyvus] [žiūrėta 2010 10 02] <http://www.pca-cpa.org/upload/files/English%20Timor%20Sentence%20edited.pdf>
92. *British Guiana and Venezuela Boundary Case* (Great Britain – Venezuela. 1899). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 04]. http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_XXVIII/331-340.pdf
93. *Case C-314/89 Siegfried Rauh v Hauptzollamt Nürnberg-Fürth*. [1991] ECR I-1647. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 11] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61989J0314&lg=en
94. *Case concerning the Factory at Chorzow* (Germany v. Poland), P.C.I.J. (ser. A. No. 9). Judgment of 26 July 1927. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Compentence_Arret.pdf
95. *Certain German interest in Polish Upper Silesia*. P.C.I.J. (ser C 11), Speeches Made and Documents Read before the Court (vol. I). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_C/C_11/C_11_06_Interets_allemands_Haute_Silesie_discours_et_documents_lus_devant_la_cour.pdf
96. *Certain Norwegian Loans* (France v. Norway). I.C.J. Judgment of 6 July 1957. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 27]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/29/4773.pdf>
97. *Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters* (Djibouti v. France) I.C.J. Judgment of 4 June 2008. *Separate opinion of Judge Koroma*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/136/14554.pdf>
98. *Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations* (Article 4 of the Charter) I.C.J. 1948 May 28. Dissenting Opinion by M. Zoričić. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 11] <http://www.icj-cij.org/docket/files/3/1831.pdf>

99. *Continental Shelf Case* (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya). I.C.J. Judgment of 24 February 1982. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6267.pdf>
100. *Continental Shelf Case* (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya). I.C.J. Judgment of 24 February 1982. *Separate Opinion of Judge Jiménez de Aréchaga*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/6275.pdf>
101. *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada/United States of America). Judgment of 12 October 1984 given by the Chamber constituted by the order made by the Court on 20 January 1982. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] <http://www.icj-cij.org/docket/files/67/6369.pdf>
102. *Diversion of Water from the Meuse Case* (Netherlands v. Belgium) P.C.I.J. (ser. A/B. No 70) 1937. Dissenting Opinion of M. Anzilotti [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_70/04_Meuse_Opinion_Anzilotti.pdf
103. *Diversion of Water from the Meuse Case* (Netherlands v. Belgium) P.C.I.J. (ser. A/B. No 70) 1937. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_70/01_Meuse_Arret.pdf
104. *Eastern Extension, Australasia and China Telegraph Company, Ltd.* (Great Britain v. United States). 9 November 1923. Reports of International Arbitral Awards. Volume VI pp. 112-118 http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_VI/112-118_Eastern_Extension.pdf
105. *Erdemović case* (Prosecutor v. Dražen Erdemović), International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Judgment of 7 October 1997. Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. <http://secnet069.un.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-adojcas971007e.pdf>
106. *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland). Memorial on the Merits submitted by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (31 July 1973). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 27]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/55/9413.pdf>
107. *Frontier Dispute* (Burkina Faso v. Republic of Mali). I.C.J. Judgment of 22 December 1986. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 08 24]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf>

108. *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria* (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening). I.C.J. Judgment of 11 June 1998. Preliminary Objections. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/94/7473.pdf>
109. *Lighthouses case* (France v. Greece), P.C.I.J. (ser. A/B. No. 62). Separate Opinion by M. Séfériadčs 1934. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_62/03_Affaire_des_phares_Opinion_Seferiades.pdf
110. *Mavrommatis Palestine Concessions* (Greece v. UK), P.C.I.J. (ser. A. No. 2). Dissenting Opinion by M. Moore 1924. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_02/08_Mavrommatis_en_Palestine_Opinion_Moore.pdf
111. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America) I.C.J. Judgment of 26 November 1984. Separate opinion of Judge Mosler. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 23]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6493.pdf>
112. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America). I.C.J. Judgment of 26 November 1984. Jurisdiction of the Court and Admissibility of the Application. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 09 04]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6485.pdf>
113. *Mosul Boudary Case* (Iraq v. Turkey) P.C.I.J. (ser. B. No 12) 1925. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_12/01_Article_3_du_traite_de_Lausanne_Avis_consultatif.pdf
114. *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark). I.C.J. Judgment of 20 February 1969. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5535.pdf>
115. *Nuclear Tests Case* (Australia v. France), I.C.J. Judgement of 20 December 1974. Separate opinion of Judge Gros. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6103.pdf>
116. *Nuclear Tests Case* (Australia v. France), I.C.J. Judgement of 20 December 1974. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04] <http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6093.pdf>
117. *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide*. Advisory Opinion of 28 May 1951. [interaktyvus]., [žiūrėta 2010 05 18] <http://www.icj-cij.org/docket/files/12/4285.pdf>

118. *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Chagla. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/docket/files/32/2239.pdf>
119. *Right of Passage over Indian Territory* (Portugal v. India). I.C.J. Judgment of 26 November 1957 Dissenting Opinion of Judge Fernandes (translation). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 21] <http://www.icj-cij.org/docket/files/32/4547.pdf>
120. *Temple of Preah Vihear* (Cambodia v. Thailand), I.C.J. Judgment of 15 June 1962. Separate opinion of Vice-President Alfaro. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04]. <http://www.icj-cij.org/docket/files/45/4877.pdf>
121. *The Legal Status of Eastern Greenland* (Denmark v. Norway), P.C.I.J. (ser. A/B). No. 53. Judgement of 5 April 1933. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 06 04]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf
122. *The Wimbledon Case*. P.C.I.J. (ser. A. No 1) 1923. Dissenting Opinion by MM. Anzilotti and Huber. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 07 24]. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_01/05_Wimbledon_Opinion_Anzilotti_et_Huber_08_1923.pdf
123. *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*. W.T.O. 12 October 1998. WT/DS58/AB/R. [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 11] <http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/58ABR.DOC>

Tamulevičiūtė E. Bendrieji teisės principai kaip tarptautinės teisės šaltinis / Tarptautinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė dr. R.Valutytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 71 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota bendrųjų teisės principų kaip tarptautinės teisės šaltinio samprata ir taikymas tarptautinėje teisėje.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgiama bendrųjų teisės principų formavimosi raida, kokios aplinkybės lėmė jų susiformavimą, bei Nuolatinio Tarptautinio teisingumo teismo statuto 38 str. 3 d. formuluotės „civilizuotų tautų pripažinti bendrieji teisės principai“ priėmimą. Apžvelgiama „civilizuotų tautų“ samprata, bei tai, kaip tam tikras principas tampa, ar kas lemia tam tikro principo tapimą bendruoju teisės principu. Taipogi aptariama bendrųjų teisės principų funkcijos, vieta tarp kitų tarptautinės teisės šaltinių ir santykis su jais.

Antroje darbo dalyje analizuojami du pasirinkti - teisingumo bei sąžiningumo bendrieji teisės principai. Analizuojamos šių principų sampratos, turinys, bei taikymas tarptautinėje teisėje. Analizei pasitelkiama tarptautinių teismų praktika.

Pagrindiniai žodžiai: bendrieji teisės principai, Tarptautinis teisingumo teismas, teisingumas, sąžiningumas, civilizuotos tautos.

Tamulevičiūtė E. General principles of law as the source of international law / Master's Work in International Law. Supervisor dr. R. Valutytė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 71 p.

SUMMARY

In this thesis author demonstrates and reveals the conception and application of general principles of law as the source of international law.

The first part of this work reviews the circumstances that led to formation and development of general principles of law. Also, the first part reveals the formation of wording “general principles of law recognized by civilized nations” of the clause 38.1.3. in the Statute of Permanent Court of International Justice. It is overviewed the concept of “civilized nations”, and how a certain principle can become a general principle of law. It is also discussed about the functions and importance of these principles, and their place in the hierarchy of the sources of international law.

The second part of this work analyzes two selected general principles of law – good faith and equity. The author analyzes the concept, content and application of these principles in international law.

Key Words: general principles of law, equity, good faith, International Court of Justice, civilized nations.